

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra Křesťanské sociální práce

Bakalářská práce

2009

Tereza Podroužková

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra Křesťanské sociální práce

Sociální a humanitární práce

Tereza Podroužková

**Migranti bez dokumentů v České republice a
regularizace jako možný způsob řešení
Bakalářská práce**

Vedoucí práce: Mgr. Eva Dohnalová

2009

OBSAH

1. ÚVOD	5
2. TERMINOLOGIE	7
3. NELEGÁLNÍ MIGRACE V ČR	11
3. 1. HISTORIE KONCEPTU NELEGÁLNÍ MIGRACE	11
3. 2. HISTORIE A SOUČANOST NELEGÁLNÍ MIGRACE V ČESKÉ REPUBLICCE	12
3. 3. PUSH A PULL FRAKTORY	15
3. 4. CESTA DO ILEGALITY	18
4. EVROPSKÁ UNIE A MIGRANTI BEZ DOKUMENTŮ	20
5. ŽIVOT MIGRANTŮ BEZ DOKUMENTŮ	24
5. 1. BYDLENÍ	24
5. 2. ZRAVOTNÍ PÉČE	26
5. 3. ZAMĚSTNÁVÁNÍ	29
5. 4. VZDĚLÁVÁNÍ	33
5. 5. RODINNÝ A SOUKROMÝ ŽIVOT	34
6. SOCIÁLNÍ PRÁCE S MIGRANTY BEZ DOKUMENTŮ	40
6. 1. PREVENCE NELEGÁLNÍ MIGRACE A NELEGÁLNÍHO ZAMĚSTNÁVÁNÍ	41
6. 2. SOCIÁLNÍ PRÁCE S MIGRANTY BEZ DOKUMENTŮ	42
6. 3. PRÁCE S OBĚTMI TRESTNÝCH ČINŮ OBCHODOVÁNÍ S LIDMI A PŘEVADĚČSTVÍ	45
7. REGULARIZACE	46
7. 1. TYPOLOGIE REGULARIZACE	47
7. 2. JEDNOTLIVÁ KRITÉRIA	50

8. PROJEKT REGULARIZACE	55
8. 1. REGULARIZACE NELEGÁLNÍ MIGRACE I	55
8. 2. REGULARIZACE NELEGÁLNÍ MIGRACE II	56
8. 3. REGULARIZACE JAKO JEDEN Z NÁSTROJŮ V BOJI PROTI NELEGÁLNÍ MIGRACI	57
8. 4. SOUČASNÁ SITUACE PROJEKTU REGULARIZACE	58
9. ZÁVĚR	59
PRAMENY	64
LITERATURA	67
SEZNAM ZKRATEK	69

1. ÚVOD

Toto téma jsem si vybrala hned z několika důvodů.

Prvním z nich je, že jsem v loňském roce psala absolventskou práci: „Regularizace nelegální migrace ve vybraných zemích EU se zaměřením na Nizozemí“, kde jsem se mimo jiné věnovala i popisu života migrantů bez dokumentů ve vybraných zemích EU. Pro bakalářskou práci jsem tedy zvolila téma: Migranti bez dokumentů v České republice a regularizace jako možný způsob řešení, protože touto prací chci navázat na již zmíněnou absolventskou práci.

Druhým důvodem je, že oblast neregulérní migrace doposud není v České republice dostatečně zmapována přestože je toto téma velmi diskutovaným, jak na poli Evropské Unie, tak v České republice.

A v neposlední řadě byla volba tématu ovlivněna mou tří měsíční praxí v Rotterdamu v roce 2007, kde jsem pracovala v organizaci R.O.S., která se věnuje podpoře migrantů bez dokumentů. Své zkušenosti z této organizace (sociální práce s touto skupinou, politický lobbying) bych chtěla uplatnit v České republice.

Práce si dává za cíl popsat problematiku nelegální migrace v České republice, dále se věnuje vybraným oblastem života migrantů bez dokumentů v ČR a jejím cílem je seznámit čtenáře jak s regularizací obecně, tak s konkrétním projektem „Regularizace nelegální migrace“, který u nás běží od roku 2005. Popis jednotlivých oblastí života migrantů bez dokumentů nemůže být zdaleka komplexní díky doposud neexistujícím rozsáhlejším výzkumům v této oblasti. Ani se tomuto tématu nevěnuje velké množství odborné literatury a to vše díky praktické nedostupnosti této skupiny cizinců.

Přesto na téma neregulérní migrace v ČR píšou následující autoři: Dušan Drbohlav: *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*, Pavel Čížinský.: *Regularizace nelegální migrace*, Marie Jelínková: *Přístup (ne)legálních migrantů ke zdravotní péči*, Michal

Nekorjak :*Úvahy nad neregulérní migrací se zaměřením na ukrajinskou pracovní migraci.* Pavla Burdová – Hradečná Pavla Rozumková, Martin Rozumek: *Právo cizince bez pobytového oprávnění na respektování rodinného a soukromého života v hostitelské zemi.*

První kapitolu tvoří úvod této práce. Druhá kapitola se věnuje terminologii, kterou v této práci používám. Třetí kapitola pojednává o neregulérní migraci obecně dále o historii konceptu nelegální migrace, historii a současné situaci nelegální migrace v ČR a způsobech jejího vzniku. Čtvrtá kapitola je zaměřena na strategie EU v oblasti neregulérní migrace. Pátá kapitola se věnuje životu migrantů bez dokumentů v ČR v oblasti bydlení, zdravotní péče, vzdělávání, zaměstnávání, rodinného a soukromého života. Šestá kapitola je zaměřena na sociální práci s migranty bez dokumentů. Sedmá kapitola popisuje druhy a formy regularizací a osmá kapitola je věnována projektu Regularizace nelegální migrace v ČR. A devátou kapitolou je závěr této práce.

2. TERMINOLOGIE

V této kapitole následuje popis základních pojmů, které v práci budu používat.

Cizinec

Cizincem se v rozumí osoba, která pobývá na území jiného státu než je občanem. U nás je pojem cizinec v Zákonu o pobytu cizinců na území České republiky vysvětlen následovně: „*Cizincem se rozumí fyzická osoba, která není státním občanem České republiky*“¹.

Klientský systém

Někdy také klientismus. Tento termín se vztahuje k organizaci práce post-sovětských migrantů v České republice. „*Jedná se o aktivity hierarchizovaných struktur často s kriminálním pozadím, v rámci kterých je ekonomickému migrantovi v Česku organizována nejen práce, ale mnohdy i další služby nezbytné pro život, tj. bydlení, strava, doprava, nakládání s financemi apod. Za tyto služby je však migrant nucen často platit neúměrné částky, přičemž se celkově dostává do područí klienta a bývá všemožně vykořisťován*“.²

Nelegální migrace

Mezinárodní organizace pro migraci (IOM)³ definuje nelegální migraci (*irregural migration*) jako „*pohyb, který se uskutečňuje mimo*

¹ Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky

² DRBOHLAV, Dušan. *Terminologické, konceptuální a metodické pojetí zkoumané problematiky*. In. Dušan Drbohlav. Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu), Karolinum, Praha, 2008, str. 24

³ International Organization for Migration

regulatorní normy vysílajících, tranzitních a přijímacích zemí“. Dále uvádí, že z perspektivy cílových zemí se za nelegální migraci považuje nelegální vstup, pobyt nebo práce v zemi, což znamená, že migrant nemá nezbytné povolení nebo dokumenty, které požadují imigrační předpisy týkající se vstupu, pobytu a práce v daném státu.⁴

Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj rozlišuje dva druhy ilegální migrace na exogenní a endogenní.

- Endogenní ilegální migrace se rozumí migrace, která je způsobena migranty, kteří překročí hranice legálně, průběhu doby se však jejich pobyt stává nelegální a to z důvodu porušení zákona na základě propadlého víza, ukončení azylové procedury s negativním výsledkem a v dalších případech, kdy jim zákony nařizují opustit zemi.
- Exogenní ilegální migrace zahrnuje nelegální překročení hranic bez dokumentů či překročení hranic za použitím falešných dokumentů.⁵

Migrant bez dokumentů

Migrant bez dokumentů, nebo také neregulérní migrant, nelegální migrant, je člověk, který pobývá na území určitého státu v rozporu s právními předpisy tohoto státu.

Migranti, kteří pobývají na území určitého státu v rozporu s jeho legislativou pak často žijí v situacích a podmínkách, které se neslučují s hledisky a principy právního státu, respektujícího základní lidská práva.

V České republice se setkáváme s výrazem ilegální migrant, nelegální migrant či s politicky korektním výrazem neregulérní migrant.

⁴ srov. BARŠOVÁ, Andrea. BARŠA, Pavel. *Přistěhovalectví a liberální stát, Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*, str. 10

⁵ LEVINSON, Amanda , *The Regularisation of Unauthorized Migrants: Literature Survey and Country Case Studies*, str. 50

Termín „neregulární migrant“ se používá pro označení jedince bez náležitých dokladů umožňujících vstup a pobyt na území státu. Parlamentní shromáždění Rady Evropy používá označení „neregulární migranti“, aby se vyhnulo stigma, které se váže k pojmu „nelegální“ a také z toho důvodu, že se jedná o pojem, který je upřednostňován mezinárodními organizacemi, zabývajícími se otázkami migrace.“⁶

V této práci používám převážně pojem migrant bez dokumentů. Jde o doslovný překlad z anglické jazyka a dle mého názoru neobsahuje žádnou negativní konotaci.

Migrační politiky

„Migrační politiky jsou politiky směřující k přímé či nepřímé regulaci a řízení pohybu lidí přes mezinárodní hranice (v případě Evropské unie přes její vnější hranice) a jejich pohybu na území států, jejichž nejsou občany. Migrační politiky se týkají jak regulace a usměrňování legální migrace, tak postihu a prevence nelegální migrace. Řadíme sem vydávání víz a pasů, podmínky udělování ochrany cizincům prostřednictvím azylu či ostrahu a regulaci překračování hranic.“⁷

Regularizace

Regularizaci je možné definovat jako plánované udílení povolení k pobytu ze strany státu cizincům, kteří spadají do vymezené skupiny osob a kteří na území státu pobývají nelegálně za účelem dosažení společensky prospěšných cílů, přičemž jsou cizincům prominuty stanovené právní delikty.⁸

Tento název je odvozen z pojmu „neregulární“ migrace (anglicky *irregular* či francouzsky *irregulier*), kterým se v zemích západní Evropy často

⁶ PACE Resolution 1509 (2006) *Human rights of irregular migrants*

⁷ BARŠOVÁ, Andrea, BARŠA, Pavel. , *Přistěhovalectví a liberální stát, imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*, str. 9, 10

⁸ ČIŽINSKÝ, P., : *Regularizace nelegální migrace v Evropě*, str. 2

označuje právní status migranta, jehož pobyt nebo jehož práce na území určitého státu je v rozporu s jeho právním řádem.

Pro regularizaci se dále používají pojmy amnestie, legalizace, *General pardon*⁹ a normalizace¹⁰.

⁹ General Pardon je pojem pro regularizace v Nizozemí, který se zde také užíval v při poslední regularizaci v roce 2007

¹⁰ Pojem normalizace se používal v roce 2005 pro velkou regularizaci ve Španělsku. „*Proceso de normalización trabajadores extranjeros*“

3. NELEGÁLNÍ MIGRACE V ČR

V této kapitole se zaměřím na historii konceptu nelegální migrace obecně, historii a současné situaci v oblasti nelegální migrace v ČR a dále na „push“ a „pull“ faktory a na možnosti, jak se migrant dostane do ilegality.

3. 1. HISTORIE KONCEPTU NELEGÁLNÍ MIGRACE

Historii nelegální migrace můžeme datovat do období konstituování národních států. V tomto období je kladena velká pozornost na rozlišení těch, kteří se stali k pohybu na území oprávněni, a těch, kteří byli o tuto možnost připraveni. Nelegální migrace se tak formovala po boku občanství. Počátkem 19. století přicházeli lidé do Pruska víceméně bez omezení, koncem století byl ustaven kontrolní a regulační systém operující s pojmy „registrační povinnost“ a „nucený návrat“.¹¹

Koncept nelegálního cizince - migranta se tedy vyvinul až ve 20. letech 20. století a je spojen se vznikem moderního národního státu po první světové válce. Také se počátkem 20. let minulého století v mezinárodním styku začaly běžněji užívat pasy. Od této doby dochází k postupnému zvyšování restrikcí v imigračních politikách jednotlivých zemí. Na nejvyšší evropské úrovni byla ilegální migrace poprvé deklarována jako téma v roce 1985 Komisí Evropského Společenství a poté v roce 1989 Radou Evropského Společenství.¹²

Během 90. let 20. století se koncept nelegální migrace začal mísit s azylovou problematikou. Mnozí z těch, jež proklamují být uprchlíky, jsou ve skutečnosti ekonomickým migranty a z důvodu nemožnosti využít jiného

¹¹ srov. TOPINKA, Daniel. Uvznutí v nelegalitě. In JANKŮ, Kateřina, MARADA, Radim. *Sociální studia : Život v pohybu*. Brno : [s.n.], 2006. Uvznut v nelegalitě. s. 75-76.

¹² DRBOHLAV, Dušan. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. 1. vyd. Dušan Drbohlav. Praha : Karolinum, 2008. Nelegální migrace a neoprávněné ekonomické aktivity migrantů v Evropě - koncept a současná realita, s. 33-34.

legálního vstupního kanálu na trh práce bohatých zemí EU využívají a zneužívají právě azylovou proceduru. Dnes jsou otázky regulování nelegální migrace nedílnou součástí každodenní mezinárodní politiky.

Koncept nelegální migrace je tedy právní, politická a sociální konstrukce 20. století, která nabyla na významu až v jeho poslední třetině.¹³ Je to koncept, který v sobě skrývá ideologický význam. Nyní je vysoce politizovaným a v budoucnu se může stát tzv. želízkem v ohni. Nelegální migrace se stala druhem války, která je celosvětově rozšířena v politikách, jedná se o různorodé obchodní dohody, rozvojové politiky, vojenské strategie a mezinárodní vztahy.¹⁴

3. 2. HISTORIE A SOUČANOST NELEGÁLNÍ MIGRACE V ČESKÉ REPUBLICCE

Tato podkapitola je zaměřena na stručnou historii nelegální migrace a současnou situaci v České republice.

Mezi lety 1948 a 1989, tedy během doby komunismu v tehdejší Československu, neexistovala téměř žádná migrační politika. Emigrační politika pro opuštění České republiky byla velmi restriktivní, přísně omezovala volný pohyb občanů Československa přes mezinárodní hranice. I imigrace do Československa byla velmi limitovaná a specifická. Jednalo se o dlouhodobé pobyty cizinců z jiných komunistických zemí, kteří do země přicházeli získat pracovní zkušenosti. Šlo převážně o občany Polska, Mongolska, Vietnamu, Maďarska, Kuby, Angoly a Koreji. Emigrace z Československa byla tvořena specifickou skupinou politických emigrantů, kteří byli považováni vládou za nelegální migranty.

¹³ DRBOHLAV, Dušan. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. 1. vyd. Dušan Drbohlav. Praha : Karolinum, 2008. Nelegální migrace a neoprávněné ekonomické aktivity migrantů v Evropě - koncept a současná realita. str. 34

¹⁴ DUVELL, Franck. *Illegal migration in Europe : Beyond Control*. Frank Duvell. 1st edition. New York : Pgrave Macmillan, 2006. 271 s.29

Po roce 1989 v Československu a již během posledních let osmdesátých došlo v Československu k velké transformaci (z komunistického režimu s centrální plánovanou ekonomikou na systém demokratický s ekonomikou volného trhu), během které se tehdejší Česko – Slovenská Federativní Republika stala imigrační a tranzitní zemí.

Z důvodu nedostatečných zkušeností s migračními přílivy a imigrační integračními procesy, byla do roku 1997 migrační politika České republiky velmi otevřená. Díky tomuto faktu, vzrůstající životní úrovni a ekonomice (která byla pro cizí pracovníky zajímavá), počet migrantů na našem území velmi narůstal. Geografická poloha státu, mezi východní a střední Evropou, přilákala mnoho tranzitních (ilegálních) migrantů, kteří se skrze Českou republiku snažili dostat na západ, co nejrychleji to bylo možné.

Nejen ekonomické problémy na konci let devadesátých, ale i změnou politik, které byly harmonizovány s Evropskou Unií, došlo k zpřísnění migrační politiky, které bránilo mnohým migrantům vstupu do České republiky. Přes to jsou počty migrantů, speciálně ekonomických migrantů a to legálních i ilegálních v České republice nejvyšší ze všech evropských post-komunistických zemí.¹⁵

Se vstupem ČR do Evropské Unie¹⁶ a po připojení ČR k Schengenské dohodě¹⁷ se začala více řešit otázka aspektů mezinárodní migrace v ČR. I přes mnoho problémů, je česká migrační a integrační politika jedna z nejvyspělejších mezi post-komunistickými zeměmi.¹⁸

Příliv legálních migrantů jde ruku v ruce s přílivem neregulérních migrantů. Hlavními dvěma zdroji informací o počtu neregulérních migrantů v ČR je Cizinecká policie ČR, která informuje o počtu nelegálních překročení hranic a počtu nelegálně pobývajících migrantů. A kontrolující

¹⁵ srov. DRBOHLAV, D., LOCHMANOVÁ, L., : „Undocumented Migration ,Counting the Uncountable. Data and Trends across Europe“, Prosinec 2008, CLANDESTINO, str. 3

¹⁶ vstup ČR do EU 1.5 2004 došlo k harmonizaci českého a evropského práva v oblasti migrace

¹⁷ prosinec 2007

¹⁸ srov. DRBOHLAV, D., LOCHMANOVÁ, L., : „Undocumented Migration ,Counting the Uncountable. Data and Trends across Europe“, Prosinec 2008, CLANDESTINO, str.

orgány úřadů práce¹⁹, které informují o počtu nelegálně zaměstnávaných cizinců. Dohromady tyto údaje uvádí, že v roce 2006 zde bylo 10 800 nelegálních migrantů a 3 000 migrantů, kteří pracovali nelegálně. Oba zdroje dat jsou však problematické, protože se nezakládají na systematickém a reprezentativním procesu sběru dat.²⁰

„Počet neregulérních migrantů v České republice není znám a veřejně prezentovaná čísla jsou jen expertními odhady.“²¹ Experti také tvrdí, že počet legálně pobývajících cizinců je roven počtu nelegálně pobývajících cizinců na určitém území.

Z výše uvedených důvodů lze jen konstatovat, že počet neregulérních migrantů v České republice je vysoký. Avšak s těmito nepřesnými daty se nevypořádává jen Česká republika, ale je to problém i v zemích s dlouhodobou migrační tradicí. (např. Nizozemí, USA, atd.) Nedostatek dat, obtížnost jejich získávání a jejich spolehlivost jsou tedy obecným problémem.

Přes všechny zmíněné těžkosti lze přesto konstatovat, že nejpočetnější skupinu nelegálních migrantů tvoří v České republice Ukrajinci. Dalšími zeměmi původu jsou státy východní Evropy a dálného východu jako Moldávie, Rusko, Bělorusko, Vietnam a Čína.

Neregulérní migranti se převážně pohybují v hlavním městě Praze, středočeském kraji a v jiných urbanizovaných oblastech.

¹⁹ ÚP je hlavním kontrolní institucí na úseku zaměstnanosti cizinců

²⁰ viz. DRBOHLAV, D., LOCHMANOVÁ, L., : „*Undocumented Migration ,Counting the Uncountable. Data and Trends across Europe*“, Prosinec 2008, CLANDESTINO, str. 11

²¹ NEKORJAK, M., „*Úvahy na neregulérní migraci se zaměřením na ukrajinskou migraci v Česku*“, FSS MU, Brno, 2007, str. 8

Tabulka č. 1: Počet neregulérních migrantů v ČR mezi lety 2000-2007

Rok	2000	2001	2002	2003	2004 ²²	2005	2006	2007 ²³
Nelegální překročení státních hranic (cizinci)	30 761	21 090	12 632	11 125	9 433	4 745	3 676	2 837
Nelegální pobyt	22 335	18 306	19 573	21 350	16 696	9 800	7 117	4 712
Nelegální migrace celkově	53 166	39 399	32 205	32 475	26 129	14 545	10 793	7 549

Zdroj: Zpráva o situaci v oblasti migrace na území České republiky 2000, 2001, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007²⁴

3. 3. PUSH A PULL FRAKTORY

„Push“ faktory se rozumí situace v zemích původu migrantů, které přispívají k migraci. A „pull“ faktory jsou důvody v cílových zemích, které migranty do země lákají.

Nelegální migrace všeobecně je způsobena probíhající globalizací, silnými „push“ faktory v zemích původu (slabá ekonomie, nízká životní úroveň, politika, napětí mezi etniky a náboženstvími, přírodní katastrofy a mnoho dalších), a důležitým faktem, že neregulérní migranti jsou strukturální částí moderního kapitalismu.

²² 1. května 2004 vstoupila Česká republika do EU.

²³ 22. prosince 2007 vstoupila Česká republika do Schengenského prostoru, což s sebou přineslo ukončení kontroly přechodu státních hranic.

²⁴ Zpráva o situaci v oblasti migrace na území České republiky nebyla v době psaní bakalářské práce vydána.

V první řadě je třeba zmínit motivace odchodu ze zdrojové země tzv. „push faktory“. Dle Drbohlava²⁵ se migranti v České republice dají rozdělit do dvou skupin, na migranty z „východu“ (post-sovětský prostor) a na tranzitní migranty (typické rozvojové a geograficky vzdálené země, nejčastěji Indie, Pákistán, Srí Lanka). Každou skupinu do České republiky přivádějí jiné důvody. Pro migranty z „východu“ jsou typické ekonomické faktory, kriminalita a vztahy s mafií, náboženská nesnášenlivost, odpor k vojenské službě a odlišnost politických názorů.

Tyto „push“ faktory byly potvrzeny v interview²⁶ s 63 nelegálními migranty v České republice.

„Pocházím z vesnice z Charkovské oblasti na Ukrajině. Mám středoškolské vzdělání se specializací elektrosvářeč. Mám tři děti ve věku 10 až 17 let, žena ve svých třiceti letech zemřela na rakovinu. Její léčba nás velmi zadlužila, podstoupila dvě operace v Německu. Půjčil jsem si 10 000 eur a 10 000 USD. Potřebuji teď peníze na splácení dluhů, pomáhá mi moje sestra, jejíž manžel má dobré zaměstnání na Sibiři. Proto jsem přijel do České republiky.“²⁷

„Z Ukrajiny jsem utíkal. Měl jsem problém s mafií. Volil jsem ve volbách jednoho prezidenta, který chtěl z Podkarpatské Ukrajiny ekonomickou zónu, tím jsem mu vlastně pomáhal a pak se mi to vymstilo. Musel jsem se někam uklidit. A kromě toho jsme si během vojenské služby nadělal hodně nepřátel. A nejhorší je, že domu se vrátit nemůžu. Kdybych

²⁵ srov. DRBOHLAV, Dušan., JANSKÁ, E. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. 1. vyd. Dušan Drbohlav. Praha : Karolinum, 2008. Ekonomická a tranzitní migrace v Česku – životní příběhy nelegálních migrantů, s. 156, 162

²⁶ Tyto interview byli provedeny s 9 migranty, kteří doposud volně provozovaly neoprávněné ekonomické aktivity na území České republiky, v Praze a okolí, Rozhovory probíhaly v období od prosince 2005 do dubna 2006. Druhou část (54 celkem) dotazovaných tvořila skupina migrantů již zajištěných v CCP a pobývali v některých zařízeních pro zajištění cizinců (detenční centra) spravovaných MV ČR. Více o těchto interview viz: DRBOHLAV, Dušan., JANSKÁ, E. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. 1. vyd. Dušan Drbohlav. Praha : Karolinum, 2008. Ekonomická a tranzitní migrace v Česku – životní příběhy nelegálních migrantů, s. 160

²⁷ DRBOHLAV, Dušan., JANSKÁ, E. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. 1. vyd. Dušan Drbohlav. Praha : Karolinum, 2008. Ekonomická a tranzitní migrace v Česku – životní příběhy nelegálních migrantů, s. 156

*to udělal, šlo by o život mně. Určitě bych ohrozil i mou rodinu. Už z toho důvodu jsme s nimi nebyl skoro v kontaktu. Čas od času jsem jim napsal nebo zavolal, ale jinak nic. Ani na to nechci myslet.,*²⁸

Druhou skupinu migrantů charakterizují motivy na základě etnicko-náboženských konfliktů, neakceptované politické orientace, diskriminace žen (např. tradice sjednaných sňatků), dluhů, možných kriminálních deliktů i naplnění sekundární potřeby člověka – touhy poznat něco nového, zažít dobrodružství. Pro tuto skupinu je dále typické, že ČR je pro ně prostor tranzitu do zemí dále na Západ, zejména do Itálie, Francie, Německa, kde jsou jejich etnické imigrační komunity již etablované.

*„V Iráku se nedá žít. Je to tam hrozné, pouliční boje, zabíjení, denně tam zahynou stovky lidí. Jezdil jsem v Mosulu s taxi, ale začali mě vydírat. Mám příbuzné v Belgii a také v Německu“*²⁹

*„Na Srí Lance mám jen bratra, rodiče se mi ztratili při tsunami. V Evropě mám několik příbuzných. Strýc, 3 tety a babička žijí asi 15 let v Londýně, jsou tam už usazení. Sestra bydlí ve Francii v Paříži, získala tam azyl a hledá si práci. Za ní do Francie jsem také mířila. Srí Lanku jsem upustila, protože tam je hodně problémů, hlavně se pořád bojuje.“*³⁰

Když se zaměříme na „pull“ faktory, jde v ČR především o vysokou nabídku na trhu práce³¹, kdy čeští zaměstnavatelé neustále hledají levnou a flexibilní pracovní sílu, pro kterou jsou neregulérní migranti typičtí.

²⁸ tamtéž, str. 156

²⁹ DRBOHLAV, Dušan., JANSKÁ, E. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. 1. vyd. Dušan Drbohlav. Praha : Karolinum, 2008. Ekonomická a tranzitní migrace v Česku – životní příběhy nelegálních migrantů. str. 162

³⁰ tamtéž, str. 162

³¹ dále, existence neohlášených prací, které se staly široce rozšířenou nedílnou součástí ekonomické kultury v předchozích letech. Existence „Švarc systému“ - způsob ekonomické činnosti. V České republice se jedná o osoby, které vystupují jako samostatní podnikatelé, ale vykonávají pro zadavatele běžné úkoly pro pozici zaměstnance, činnost jež má charakter závislé činnosti. Nízké pravděpodobnost sankce, při nelegálním zaměstnávání cizinců. A v neposlední řadě malá geografická a profesní mobilita českých občanů.

Dalším „pull“ faktorem je existence efektivně organizovaných prostředníků (zprostředkovatelské agentury v zemích původu tzv. „klienti“), kteří migrantům usnadňují příchod do ČR a nalezení práce a na druhou stranu zaměstnavatelům usnadňují hledání potřebné pracovní síly.

A v neposlední řadě je „pull“ faktorem kulturní a jazyková příbuznost³² a někdy relativně snadná dostupnost českého víza v zemích původu migrantů.³³

3. 4. CESTA DO ILEGALITY

Cestou do ilegality se označují takové aktivity migrantů, které vedou k porušování zákonů a k jejich následnému nelegálnímu pobytu.

V České republice pobyt a vstup cizinců na území upravuje zákon č. 326/1999 o pobytu cizinců ve znění pozdějších předpisů.

Cestu do ilegality³⁴ lze rozdělit na čtyři způsoby, z nichž každá využívá jiné strategie.

- První skupinu tvoří migranti, kteří vstupují na území ČR, aby přes něj pokračovali za pomoci nelegálního přechodu státních hranic do jiné země EU. Tito migranti vstupují do ČR buď legálně, vybaveni krátkodobým vízem (turistické vízum a vízum vystavené na základě pozvání), nelegálně (překročení státních hranic, převezení přes hranice) a v neposlední řadě jako tranzitující cestující na mezinárodních letištích, kteří při tranzitu požádají u českých orgánů o mezinárodní ochranu za účelem dostat se do ČR a pokračovat ve své cestě do dalších zemí EU.³⁵

³² toto platí pro migranty „z východu“

³³ toto platí pro „tranzitní“ migranty

³⁴ Tato práce je zaměřena na migranty bez dokumentů, kteří nemají pobytové oprávnění. Nezaměřuje se na migranty, kteří zde jsou legálně, ale vykonávají zde nelegální pracovní činnost. V tomto případě by cest do ilegality bylo více.

³⁵srov. VINTR, Vlastimil. *Úloha neziskového sektoru v oblasti nelegální migrace a nelegální práce migrantů*, In. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. Dušan Drbohlav. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. str. 193

- Druhou skupinou jsou migranti, pro které je ČR cílová země a hodlají zde zůstat. Tito migranti většinou vstupují na území legálně, prostřednictvím turistického víza nebo víza získaného na základě pozvání. Avšak po vypršení lhůty, na které je vízum vydáno, na území zůstávají. A dále během doby, na které mají uděleno vízum, vykonávají pracovní činnost bez pracovního povolení. Nebo porušují pracovní povolení (pracovní povolení je vyhrazeno na určitou pracovní pozici a zaměstnanec nemůže měnit pracovní pozici, profesi a zaměstnavatele). Či porušují živnostenské oprávnění (držitel nevykonává nezávislou pracovní činnost, na kterou má vydán živnostenský list).³⁶
- Třetí skupinu tvoří migranti, kteří do ČR přijedou nelegálně a ČR je pro ně cílovou zemí. Tito migranti zde žádají o mezinárodní ochranu a to primárně z důvodu svého pronásledování v zemích původu z politických, náboženských nebo etnických.³⁷ Po zamítnutí žádost o mezinárodní často spadají do následující čtvrté skupiny.
- Čtvrtou skupinu tvoří zamítnutí žadatelé o mezinárodní ochranu, kteří po převzetí rozsudku o zamítnutí žádosti, na území ČR pobývají dále.

³⁶ tamtéž, str. 193

³⁷srov. VINTR, Vlastimil. *Úloha neziskového sektoru v oblasti nelegální migrace a nelegální práce migrantů*, In. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. Dušan Drbohlav. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. str. 193

4. EVROPSKÁ UNIE A MIGRANTI BEZ DOKUMENTŮ

Pro tuto práci považuji za důležité uvést strategie EU v oblasti neregulární migrace. Přestože v dnešní době neexistuje v EU závazný právní text, který by se přímo věnoval sociálním právům migrantů bez dokumentů a regularizaci, tak důležitým faktem je, že alespoň existují dokumenty právně nezávazné.

První důležitým dokumentem je **Listina základních práv Evropské Unie**, která byla deklarována 7. prosince 2000 v Nice a poté přepracována a vyhlášena v prosince 2007. V současné době se nejedná o právně závazný text, tím se stane až s ratifikací Lisabonské smlouvy, kde je uveden odkaz na Listinu základních práv Evropské Unie.

Listina deklaruje základní lidská práva pro všechny : právo na život (čl. 2), právo respektování soukromého a rodinného života (čl. 7), právo uzavřít manželství a právo založit rodinu (čl. 9), právo na vzdělání (čl. 14), práva dítěte (čl. 24), právo na slušné a spravedlivé pracovní podmínky (čl. 31), právo na ochranu lidského zdraví (čl. 35).

Komise Evropského Společenství vydala 4.6. 2004 Studii mezi legální a nelegální migrací COM(2004) 412 final ³⁸, ve které se věnuje regularizacím a jejich vlivu na migraci. Pozitivní dopad vidí v lepším přehledu vlád o tom, kdo se na jejich území nachází dále částečné vyřešení existence nelegální práce a následný vstup migrantů na legální trh práce, což s sebou přináší placení daní, příspěvků na sociální politiku státu a

³⁸ COM(2004) 412 final, COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL, THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS, Study on the links between legal and illegal migration

mnohé další výhody. Na druhou stranu je ve studii zmíněna i negativní stránka regularizace, které může zapůsobit jako podpora nelegální migrace.

Jediným ratifikovaným a právně závazným dokumentem je následující směrnice.

Směrnice o společných normách a postupech členských států při návratu neregulérně pobývajících občanů třetích zemí, schválena 18. června 2008 Evropským parlamentem. (Directive 2008/.../EC of the European Parliament and of the Council on common standards and procedures in Member States for returning illegally staying third-country nationals)

Jedním z principů směrnice je podpora dobrovolného návratu. Poprvé se rovněž zavádí maximální lhůta pro dobrovolný návrat, a sice v rozmezí 7 – 30 dnů. Po rozhodnutí o návratu přistěhovalce bude bezprostředně následovat „lhůta pro dobrovolné opuštění území“ a rozhodnutí o vyhoštění bude vydáno, až pokud konkrétní cizinec do této doby z EU nevycestuje.

Dále článek 6 stanovuje, že členský stát má právo cizinci, který na území daného členského státu pobýval neoprávněně, vydat v kterýkoli okamžik a z jakéhokoli důvodu povolení k pobytu. Článek 9 pak jasně stanoví, že zákaz pobytu cizinci udělen být může, ale nemusí.

Směrnice upravuje délku pobytu v detenčním zařízení (v ČR jde o Zařízení pro zajištění cizinců) a to až na 18 měsíců.

Tato Směrnice dále zakazuje vstup vyhoštěného cizince na území EU až na dobu pěti let.

Rodiny podle směrnice mohou být rozděleny, jednotliví členové nadále vyhoštění, případně celé rodiny drženy až na rok a půl ve vězení, při tom jde pouze o porušení statusu pobytového režimu. Dále tato Směrnice uvádí možnost umístění do vězení dětí bez doprovodu.

Tato směrnice jde tedy zásadně proti několika lidským právům, jako je třeba právo na soukromí a rodinný život, kdy již nebude rodina respektována. Doporučuje uvěznění migrantů bez dokumentů za nespáchané trestní činy.

Dále směrnice uvádí možnost uvěznění nezletilých dětí bez doprovodu, což dle mého názoru je v rozporu s Úmluvou o dětských právech.

Přijetím této směrnice se velmi zpřísní podmínky v ČR. A to zejména prodloužení možné detence z šesti měsíců na osmnáct. Zákaz vstupu vyhoštěného cizince se prodlouží z tří let na pět let.

Významný nárůst neregulérní migrace na území EU vyvolal důležité diskuze, jak s tímto nežádoucím jevem bojovat.

Prioritní opatření EU v oblasti neregulérní migrace jsou:

- Spolupráce se zeměmi mimo EU, zejména se státy subsaharské Afriky a Středomoří (do této sféry spadá boj proti „push“ faktorům v zemích původu : chudoba, konflikty nebo i znečištěné životní prostředí, zvyšování kapacity uvedených zemí pro řízení migrace a boj proti obchodování s lidmi.
- Zabezpečení hranic a společná správa osobních údajů, cílem je vytvořit e- hranice, elektronicky spravované hranice, zajistit propojenost údajů o cestujících zapojením leteckých společností do informačního systému.
- Pokračování v boji proti obchodování s lidmi.
- Pokračovat v boji proti nelegálnímu zaměstnávání, EU navrhuje opatření mířící proti nelegálním zprostředkovávání pracovních míst, se kterými úzce souvisí kriminalita.
- Další rozvoj politiky návratu do zemí původu, přednostně by měla být uzavřena readmisní dohoda se zeměmi západního Balkánu.

- Pokračování spolupráce mezi styčnými imigračními důstojníky operujícími v některých státech Afriky a západního Balkánu.
- Zhodnotit opatření uložená v souvislosti s migrací přepravním společností.³⁹

Z výše uvedeného vyplývá, že je politika EU ve vztahu k řešení neregulární migrace velmi restriktivní. Do současné doby neexistuje právní úprava, která by se přímo věnovala právům migrantů bez dokumentů. A tato opatření mají za následek, že migranti bez dokumentů patří k nejohroženější skupině lidí. Jejich ohroženost je způsobena jejich neregulárním postavením, které jim prakticky negarantuje téměř žádnou ochranu a práva.⁴⁰ A dalším ohrožujícím faktorem je existence cizinecké policie, které migranty bez dokumentů následně zadrží v detenčním centru a vyhoštění ze země.

³⁹srov. DIZDAREVIČ, Selma Muhič. Neregulární migrace v kontextu imigrační a integrační politiky EU. In *Neregulární pobyt cizinců v ČR: problémy a jejich řešení*. Praha : ČvT, MKC, OPU, PPU, 2008. s. 18.

⁴⁰ převážně se jedná o vykořisťování ze strany zaměstnavatele.

5. ŽIVOT MIGRANTŮ BEZ DOKUMENTŮ

Život v neregulárním postavení sebou přináší mnohé problémy. Nejvyužívanější taktikou migrantů samotných je takový život, kde jim hrozí jen minimální riziko odhalení, což má za následek minimální kontakty jak v oblasti sociální (převážně jsou v kontaktu jen s etnickou komunitou), tak v oblasti zdravotní péče a vzdělávání. Migranti bez dokumentů mají také velmi omezené kontakty i nevládními organizacemi, které by jim mohly pomoci.

V této části práce jsem se zaměřila na sociální práva migrantů bez dokumentů v České republice. Při výběru jsem vycházela z internetových stránek organizace PICUM a také jsem zvažovala dostupnost informací v jednotlivých oblastech. Pro tuto práci jsem vybrala následující oblasti života: právo na bydlení, právo na zdravotní péči, právo na vzdělání, právo na zaměstnání, právo na respektování soukromého a rodinného života a to z toho důvodu, že je považuji za nejdůležitější.

5. 1. BYDLENÍ

Přístup k bydlení migrantů bez dokumentů není v České republice dostatečně zmapován a to z důvodu dosud neexistujících rozsáhlejších výzkumů v oblasti nelegální migrace obecně.

Přes zmíněné problémy existuje několik studií, které se problematikou bydlení této cílové skupiny zabývají.

Dle výsledů 63 interview s nelegálními migranty⁴¹ vyplývá, že bydlení migrantů bez dokumentů v České republice nabývá různorodých

⁴¹ Tyto interview byli provedeny s 9 migranty, kteří doposud volně provozovaly neoprávněné ekonomické aktivity na území České republiky, v Praze a okolí, Rozhovory probíhaly v období od prosince 2005 do dubna 2006. Druhou část (54 celkem) dotazovaných tvořila skupina migrantů již zajištěných v CCP a pobývali v některých zařízeních pro zajištění cizinců (detenční centra) spravovaných MV ČR. Více o těchto interview viz: DRBOHLAV, Dušan., JANSKÁ, E. *Nelegální ekonomické aktivity*

forem a kvality, od bezdomovectví přes ubytovny až po najímání bytů. Vyskytují se případy bydlení v nedůstojných podmínkách přelidněných a málo vybavených prostorech, stejně jako relativně dobrá úroveň kvality bydlení jak z hlediska počtu bydlících, tak vybavenosti domácnosti.⁴²

Mnoho migrantů bez dokumentů žije společně v bytech, které jim pronajímají jiní cizinci. Migranti bez dokumentů nemají doklady, díky kterým by mohli získat trvalé bydliště a vstupovat na trh jako odběratelé bytových služeb. Nájemci bytu o jejich statusu většinou ví.⁴³

Zde je nutno podotknout, že komerční způsob pronajímání bytu je v rozporu s trestním zákonem a to § 171d, který postihuje každého, „*kdo v úmyslu získat neoprávněný majetkový nebo jiný prospěch pomáhá jinému k neoprávněnému pobytu na území republiky*“⁴⁴, který vstoupil v platnost dne 12.července 2007. Sankcí je odnětí svobody až na jeden rok, peněžitý trest nebo zákaz činnosti.

Na závěr této podkapitoly uvedu několik případových studií, které dokreslují výše zmíněné skutečnosti.

„Žil jsem s partou českých bezdomovců, vzájemně jsme si pomáhali. Přebývali jsme v opuštěných prostorech v domě na Praze 8 ve Sklářské ulici poblíž sběrný starého železa. Policie mě chytila při kontrole dokladů před třemi dny a včera jsem požádal o azyl. „⁴⁵

migrantů (Česko v evropském kontextu). 1. vyd. Dušan Drbohlav. Praha : Karolinum, 2008. Ekonomická a tranzitní migrace v Česku – životní příběhy nelegálních migrantů, s. 160

⁴² DRBOHLAV, Dušan., JANSKÁ, E. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. 1. vyd. Dušan Drbohlav. Praha : Karolinum, 2008. Ekonomická a tranzitní migrace v Česku – životní příběhy nelegálních migrantů, s. 160 - .

⁴³ srov. KADLECOVÁ, M., POLANSKÁ, J. : „*Neregulérní pobyt cizinců v ČR: problémy a jejich řešení, Běžný život cizinců v neregulérním postavení*“, MKC, ČvT, OPU, PPU, Praha 2008, str. 34

⁴⁴ ZÁKON č. 140/1961 Sb. trestní zákon

⁴⁵ DRBOHLAV, Dušan., JANSKÁ, E. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. 1. vyd. Dušan Drbohlav. Praha : Karolinum, 2008. Ekonomická a tranzitní migrace v Česku – životní příběhy nelegálních migrantů, s. 160

„Bydlel jsem v Praze společně s dalšími 7 – 8 pracovníky, bylo nás vlastně 14 ve dvou pokojích. Dost složitě se vařilo, na koupání jsme všichni měli 40 litrů teplé vody.....“⁴⁶

„V Praze jsem bydlel na ubytovně v Dejvicích, kde byla kuchyň, sprcha a 4 lidi na pokoji. Ubytovnu tvořily dva objekty, jedna budova byla „slovenská“ a druhá pak „ukrajinská a ruská“. v každé bydlelo tak 150 lidí. Firma organizovala bydlení a dovoz do práce zdarma.“⁴⁷

5. 2. ZRAVOTNÍ PÉČE

Migranti bez dokumentů v České republice mají nárok na nutnou a neodkladnou zdravotní péči. Nutnou a neodkladnou péčí se rozumí poskytnutí zdravotní péče při:

- úrazu,
- vzniku akutního onemocnění,
- akutního zhoršení zdravotního stavu,
- neodkladném porodu, kde by odklad zdravotní péče mohl vést k ohrožení života nebo závažnému zhoršení stavu⁴⁸

Pracovníci ve zdravotních službách nemají ohlašovací povinnost, což znamená, že mají právo ohlásit migranta bez dokumentů na Cizineckou policii, ale není to jejich zákonná povinnost. Často však dochází k ohlášení, což způsobech strach migrantů bez dokumentů navštěvovat lékaře i ve výše zmíněných případech.

V České republice je přístup migrantů bez dokumentů ke zdravotní péči zmapován jen velmi nedokonale. Článek Marie Jelínkové⁴⁹ uvádí několik

⁴⁶ DRBOHLAV, Dušan., JANSKÁ, E. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. 1. vyd. Dušan Drbohlav. Praha : Karolinum, 2008. Ekonomická a tranzitní migrace v Česku – životní příběhy nelegálních migrantů. str. 160

⁴⁷ tamtéž str. 160

⁴⁸ DOSTUPNÉ NA : <http://www.zpmvcr.cz/cz/pojistenci-a-verejnost/info-pro-pojistence/info-o-zdravi/nutna-a-neodkladna-pece.htm>, staženo dne 28. 3. 2009

důvodů, proč migranti bez dokumentů tak málo vyhledávají zdravotní zařízení.

Migranti bez dokumentů se vyhýbají návštěvě zdravotních zařízení a to hned z několika důvodů:

- strach z odhalení a riziko následné deportace
- nedostatečný finanční obnos na pokrytí nákladů. Většina migrantů bez dokumentů vykonávají zaměstnání, které spadají do sekundárního trhu práce⁵⁰
- kulturní a jazykové bariéry, v České republice se především jedná o migranty z Vietnamu.
- neadekvátnost poskytované zdravotní péče, především nerespektování kulturních odlišností
- celková neorientovanost migrantů ve zdravotnických službách.
- posledním důvodem jsou tzv. fyzické bariéry, které jim brání vyhledat zdravotní zařízení. Tyto fyzické bariéry souvisí s faktem, že se migranti bez dokumentů často stávají obětí obchodování s lidmi a v návštěvě lékaře jim brání dozorcí nebo pobyt v uzamčeném prostoru.

Studie „Péče o cizince v ordinaci lékaře v ČR“, kterou vypracovala IZPE⁵¹ uvádí několik problémů, se kterými se nečastěji migranti bez dokumentů setkávají:

- zvýšený výskyt pracovních úrazů v souvislosti s nedostatečnou znalostí jazyka a bezpečnostních předpisů práce, která je často odlišná od původní profese migranta;
- zvýšený výskyt některých psychických poruch – zvláště posttraumatické stresové poruchy, a dále poruchy adaptační;

⁴⁹ JELÍNKOVÁ, Marie. *Přístup (ne)legální migrantů ke zdravotní péči*. MKC Praha, únor 2007

⁵⁰ sekundárnímu trhu práce se více věnuji v podkapitole Zaměstnávání

⁵¹ Institut pro zdravotní politiky a ekonomiky, který byl zrušen v roce 2005

- výskyt některých tělesných chorob v souvislosti se zvýšenou fyzickou i adaptační zátěží;
- vyšší výskyt některých infekčních a parazitních chorob⁵²

V této části zmíním, jaké nejčastější strategie migranti bez dokumentů využívají pro zdravotní péči vzhledem ke zdravotnímu pojištění.

Většinou je situace taková, že nemají zařízeno zdravotní pojištění. Dle výzkumu⁵³, 70% respondentů nebylo zdravotně pojištěno během svého neoprávněného pobytu v ČR, zbylých 30% bylo v Zařízení pro zadržení cizinců a zdravotní pojištění mělo. Důvodem nesjednání zdravotního pojištění v České republice je převážně strach z odhalení (37% respondentů) a strach z vyhoštění (33 % respondentů). Pouhých 13% dotazovaných odpovědělo, že nemá dostatečné finanční prostředky na zaplacení zdravotního pojištění.

Zdravotní pojištění cizinců je v České republice poskytováno VZP, a. s., který tuto službu nabízí komerčním způsobem, to znamená, že pro zřízení zdravotního pojištění migrantům stačí platný cestovní pas (bez ohledu na platnost víza).⁵⁴

Další využívaná strategie je hrazení zdravotních služeb hotově, či splátkového kalendáře. Otázkou však zůstává, kolik lékařů a zdravotních zařízení je ochotno migranty bez dokumentů vůbec ošetřit.

V neposlední řadě je to propůjčování průkazu zdravotního pojištěnce od migranta (v těchto případech se většinou jedná od migranta z komunity) se zdravotním pojištěním či využívání lékaře z etnické komunity, který ovšem většinou nemá oprávnění k činnosti na území České republiky. Dle výzkumu zdravotní problémy řeší 8% dotazovaných přes známé.

⁵² JELÍNKOVÁ, Marie. *Přístup (ne)legálních migrantů ke zdravotní péči*. MKC Praha, únor 2007 str. 7

⁵³ Tento výzkum proběhl v rámci realizace projektu Regularizace jako jeden z nástrojů v boji proti nelegální migraci od září 2006 do prosince 2007. Dotazování bylo uskutečněno v kancelářích OPU a PPU, v zařízeních pro zadržení cizinců Bělá- Jezová a Velké Přílepy, v rámci poskytovaného právního poradenství klientům jednotlivých organizací.

⁵⁴ JELÍNKOVÁ, Marie: osobní konzultace, dne 23. 3. 2009, MKC, Praha

Dalším zjištěním z výzkumu je, že 67% migrantů bez dokumentů k lékaři vůbec nechodí a to z důvodu absence zdravotního pojištění. Zajímavé zjištění toho výzkumu je, že celých 77% rodinných příslušníků dotazovaných migrantů bez dokumentů je zdravotně pojištěno.

Na závěr této kapitoly považuji za důležité upozornit na fakt, že pokud se dítě narodí neregulárnímu migrantovi, tak stejně jako jeho matka má neregulární status a není zdravotně pojištěno. Matka v neregulárním postavení dále riskuje, že jí dítě bude odebráno.⁵⁵

Následují ukázky z případových studií.

„Nemám zdravotní pojištění. Byl jsem u zubaře a platil jsem 800 Kč a po druhé 700 Kč za prohlídku.“⁵⁶

„... nemám žádné zdravotní pojištění. Silně kulhám, mám nemocnou nohu, má nemoc by vyžadovala operaci a léky, které jsou na předpis. Nemůžu si je ale opatřit, a tak si kupuji alespoň léky proti bolesti v lékárně. Pojištění je velmi drahé, ale chtěla bych ho v budoucnu pořídit alespoň vnučce.“⁵⁷

5. 3. ZAMĚSTNÁVÁNÍ

Zaměstnání migrantů bez dokumentů je v České republice jedna z nejkoumanějších oblastí života migrantů bez dokumentů, proto cílem této práce není se podrobněji věnovat problematice nelegálního

⁵⁵ KADLECOVÁ, Markéta, POLANSKÁ, Jitka. Běžný život cizinců v neregulárním postavení, In *Neregulární pobyt cizinců v ČR: problémy a jejich řešení*. Praha : ČvT, MKC, OPU, PPU, 2008. s. 36

⁵⁶ Vlastní dotazník vypracovaný s panem V. v březnu 2009

⁵⁷ KADLECOVÁ, Markéta, POLANSKÁ, Jitka. Neregulární migrace a pobyt cizinců jejich očima II. : Příběh rodiny z Kyrgystánu. In *Neregulární pobyt cizinců v ČR: problémy a jejich řešení*. Praha : ČvT, MKC, OPU, PPU, 2008. s. 72.

zaměstnávání. Pro seznámení s problematikou odkazují na existující literaturu.⁵⁸

V České republice lze z hlediska vzniku ilegální pracovní migrace nalézt dva významné okamžiky. První bylo zpřísnění imigrační politiky, které představovalo přijetí restriktivnějšího cizineckého zákona a nového azylového zákona s účinností k 1. lednu 2000. V tomtéž období došlo k zavedení vízového režimu s Ukrajinou a také přijetí omezujících opatření v oblasti zaměstnávání cizinců. Toto vedlo k institucionalizaci pracovní migrace z Ukrajiny a ztrátu víry cizinců v možnosti získání zaměstnání legální cestou. Druhým okamžikem byla změna systému zaměstnávání v roce 2004 v souvislosti se vstupem ČR do EU. Cizinci tak byli rozděleni do dvou kategorií – na občany států EU a na ty, kteří občany států EU nejsou⁵⁹. Druhá kategorie cizinců pak musí splnit určité podmínky.⁶⁰

Za nelegální pracovní migranty označuje právní systém ty, kteří na území České republiky nelegálně pobývají a současně nelegálně pracují. Nelegální práci u nás upravuje zákon č. 435/2004 o zaměstnanosti a nelegální práci rozumí dle §5 písmena e) bodu dvě:

„pokud fyzická osoba - cizinec vykonává práci v rozporu s vydaným povolením k zaměstnání nebo bez tohoto povolení, je-li podle tohoto zákona vyžadováno, nebo v rozporu s povolením k dlouhodobému pobytu za účelem zaměstnání ve zvláštních případech (dále jen „zelená karta“) vydaným podle zvláštního právního předpisu 9a) nebo bez zelené karty, je-li podle tohoto zákona vyžadována; to neplatí v případě převedení na jinou práci podle § 41 odst. 1 písm. c) zákoníku práce“

⁵⁸ viz literatury

⁵⁹ KLIMENT, Pavel, TOPINKA, Daniel. Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace. In BRNULA, Peter, VAŠEČKA, Imrich. *Sociální práce : Sociální práce s imigranty*. [s.l.] : Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. Možnost sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace. s. 94

⁶⁰ udělení povolení k zaměstnání na konkrétní pracovní místo, povolení k pobytu a povolení získávat zaměstnance ze zahraničí na ohlášená pracovní místa, na která nelze přijmout domácí uchazeče o zaměstnání.

V případě nelegální práce hrozí zaměstnanci finanční postih do výše 10 000 Kč a zaměstnavateli do výše 2 milionů korun. Přestože výše zmíněný zákon upravuje nelegální zaměstnávání, v České republice je tento způsob zaměstnávání velmi častým jevem.

Z důvodu absence platného víza, cestovního dokladu atd. migranti bez dokumentů pracují na tzv. sekundárním trhu práce, a vykonávají zde „práci na černo“, což s sebou přináší velké riziko. Pro sekundární trh práce je typická velká fyzická náročnost, nejistota zaměstnání a nízké finanční ohodnocení, dále špatné pracovní podmínky a nepřiměřeně dlouhá pracovní doba. Jedná se především o práce ve stavebnictví, pohostinství a ubytování, také služby v domácnosti (úklid, pečovatelské služby), v zemědělství, v textilní a potravinářském průmyslu.

V souvislosti s zaměstnáváním a migrantů bez dokumentů je podstatné zmínit tzv. „klientský systém“, který je v České republice poměrně dobře zmapován a existuje mnoho studií a výzkumů, které se zabývají touto problematikou.⁶¹

Migranti do tohoto systému zapadají buď již ve zemi původu, nebo pak až v České republice. Často jde o organizovanou činnost (jeden klient v zemi původu s napojením na druhého v zemi cílové). Někdy hrají roli i příbuzní nebo přátelé. Klient se ve svých nekalých praktikách liší. Jedni jsou více než krutí, jiné používají humánnější formy vykořisťování a mnohé věci za migranty doopravdy zařídí. Mezi časté praktiky patří zařizování falešných dokumentů, či jejich neoprávněné prodlužování. Pokud je takový migrant zadržen CCP, často tuto situaci řeší přihlášením do azylového řízení.⁶²

⁶¹ autoři: Drbohlav, Čermáková, Nekorjak.

⁶² srov. DRBOHLAV, Dušan., JANSKÁ, E. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. 1. vyd. Dušan Drbohlav. Praha : Karolinum, 2008. Ekonomická a tranzitní migrace v Česku – životní příběhy nelegálních migrantů, s. 158

Muži v neregulárním postavení pracují nejčastěji ve stavebnictví, ženy pak v restauračních zařízeních a úklidových firmách. Pro migranty bez dokumentů pracujících na „černo“ je zajímavá takové pracovní místo, kde jsou možné předčasy a práce o víkendu. Není výjimečná pracovní doba o délce 300 hodin měsíčně.⁶³

Následují ukázky z případových studií.

„Už jsem zde jeden rok. Hned jsem začala pracovat v restauraci (s diskotékou, striptýzem, v centru, majitel je Čech). Zprostředkovala mi to kamarádka. Začala jsem v noci na černém nádobí, teď pracuji přes den. Dělam všechno, co je třeba, nejčastěji bílé nádobí, loupu brambory, česnek, cibuli. Mm hodně rozpraskané ruce, vždy v metru si je musím schovávat. Mzdu dostávám měsíčně. Vyplácí mi ji ukrajinská klientka. Denně pracuji 11 – 13 hodin, včetně sobot a nedělí. Volno mám jen, když jdu na nákup nebo když jsem nemocná. vychází to na jeden v měsíci, ale to mne začne všechno bolet, tak je lepší nepřestávat pracovat. Klientka mi platí 40 Kč/hod (15 000 Kč měsíčně), ale kolik jí platí majitel restaurace nevím. V práci mám dvakrát jídlo.“⁶⁴

„..... současný klient se o mě velmi dobře stará. – např. při současných mrazech máme na stavbě teplo, uvnitř se stavba vytápí, a to velmi oceňuji ... Klienti jsou různí, chtějí důvěru svých pracovníků, ale já měl na ně štěstí. Můj nynější klient, když jsme naposledy odjížděl domů na 10 denní návštěvu, mi dal dokonce 500 korun prémie za dobře vykonanou práci.“⁶⁵

⁶³ srov. KADLECOVÁ, Markéta, POLANSKÁ, Jitka. Běžný život cizinců v neregulárním postavení. In *Neregulární pobyt cizinců v ČR: problémy a jejich řešení*. Praha : ČvT, MKC, OPU, PPU, 2008. s. 34-35.

⁶⁴ DRBOHLAV, Dušan., JANSKÁ, E. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. 1. vyd. Dušan Drbohlav. Praha : Karolinum, 2008. Ekonomická a tranzitní migrace v Česku – životní příběhy nelegálních migrantů. str. 159

⁶⁵ tamtéž, str. 159

„Dělám všechno, co se naskytne. Zahradníka, pomocného dělníka, uklízeče. Práci si sháním sám. „⁶⁶

5. 4. VZDĚLÁVÁNÍ

Zpřístupnění základního vzdělávání pro děti bez pobytového oprávnění bylo součástí novelizace⁶⁷ školského zákona, ke které došlo v roce 2007 s platností od 1. ledna 2008.

Touto novelou se v České republice po dlouhých letech od přijetí níže zmíněných mezinárodních dokumentů konečně sjednotila česká legislativa s legislativou mezinárodní. V České republice tak do roku 2008 docházelo k porušování několika mezinárodních úmluv: Mezinárodní úmluvy o právech dítě (čl. 28)⁶⁸, Dodatkový protokol k Úmluvě o ochraně lidských práv a svobod (čl. 2)⁶⁹, či Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (čl.13)⁷⁰. Tyto zmíněné dokumenty jednoznačně zaručují rovný přístup ke vzdělání..

Tento zákon⁷¹ tuto skutečnost upravuje v § 20 odst. 2: *„Osoby, které nejsou uvedeny v odstavci 1, mají za stejných podmínek jako občané Evropské unie přístup:*

- a) k základnímu vzdělávání, včetně vzdělávání při výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy, pokud pobývají na území České republiky,*
- b) ke školnímu stravování a k zájmovému vzdělávání poskytovanému ve školském zařízení pro zájmové vzdělávání v pravidelné denní docházce,*

⁶⁶ Dotazník vypracovaný s panem V. v březnu 2009

⁶⁷ zákon č. 343/2007 Sb.

⁶⁸ vstoupila v platnost pro Českou a Slovenskou Federativní Republiku v souladu se svým článkem 49odst. 2 dnem 6. února 1991

⁶⁹ vstoupila v platnost pro Českou a Slovenskou Federativní Republiku v souladu s článkem 66 odst. 3 dne 18. března 1992

⁷⁰ vstoupil v platnost pro Československou socialistickou republiku na základě svého článku 49 dnem 23. března 1976

⁷¹ zákon č. 561/ 2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělání. ve znění pozdějších předpisů

pokud jsou žáky základní školy, odpovídajícího ročníku střední školy nebo odpovídajícího ročníku konzervatoře“

Za dobrý krok považuji zpřístupnění základního vzdělávání pro děti migrantů bez dokumentů. Nicméně otázka především jazykové přípravy na toto vzdělávání jim prozatím není zpřístupněna.⁷²

Vzdělávání dospělých migrantů bez dokumentů

Protože školský zákon umožňuje přístup migrantům bez dokumentů jen k základnímu vzdělávání, v České republice nemají migranti bez dokumentů možnost navazujícího vzdělání.

Na závěr považuji za důležité upozornit na fakt, že nikdo v České republice nemá ohlašovací povinnost ve vztahu k migrantům bez dokumentů. Občan tedy má právo migranta bez dokumentů nahlásit na cizineckou policii, ale není to jeho povinnost.

Právě ve vztahu ke vzdělání je tato skutečnost zásadní. Častým jevem však je, že pracovníci ve vzdělávacích institucích migranty bez dokumentů nahlašují cizinecké polici v domněnání, že je to jejich povinnost.⁷³

5. 5. RODINNÝ A SOUKROMÝ ŽIVOT

Právo migrantů bez dokumentů na respektování soukromého a rodinného života je v České republice upraveno mezinárodními smlouvami (Úmluva o ochraně základních lidských práv a svobod) a vnitrostátními úpravami, zákon č. 141/1961 trestní zákon ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 326/1999 o pobytu cizinců na území České republiky ve znění pozdějších předpisů.

⁷² dle zákona nemají právo chodit do mateřských škol

⁷³ JELÍNKOVÁ, Marie., během konzultace bakalářské práce, v Praze 23.3. 2009

Migranti bez dokumentů mají právo na soukromý a rodinný život v České republice a to právě i v případech, kdy porušují zákon svým pobytovým statutem. Dodržování práva na soukromý a rodinný život by především mělo být uplatňováno v případech správního vyhoštění a trestního vyhoštění.

V zákonech uvedených níže přímo existují paragrafy, které specifikují situace, ve kterých by bylo vyhoštění v rozporu s mezinárodně platnými normami:

a) Dle zákona o pobytu cizinců

V případě zákona o pobytu cizinců na území ČR se jedná především o § 119 a odst. 2, 3 a § 122 odst. 1. „*správní vyhoštění nelze vydat (vstup lze povolit), jestliže jeho důsledkem by byl nepřiměřený zásah do soukromého nebo rodinného života cizince*“. Přiměřeným zásahem do soukromého života je dle § 119 odst. 5. je pouze tehdy je-li tímto rozhodnutím dosaženo spravedlivé rovnováhy mezi zájmem státu na ochraně veřejné bezpečnosti, veřejného pořádku či veřejného zdraví na straně jedné a zájmem cizince na ochranu soukromého a rodinného života na straně druhé.

Dále tento zákon upravuje možnost následného zrušení rozhodnutí o správním vyhoštění, jestliže nastaly nové skutečnosti znemožňující vycestování cizince a to po nabytí právní moci správního vyhoštění. Důvody znemožňující vyhoštění mohou být založeny na existenci rozvinutého rodinného a soukromého života na území ČR. O tomto důvodu rozhoduje Odbor azylové a migrační politiky (dále jen OAMP). Správní orgán musí během řízení postupovat s ohledem na ustanovení čl. 1 odst. 2 a čl. 10 Ústavy České republiky a je povinen mezinárodní úmluvu upřednostnit. Z tohoto vyplývá, že migrantovi bez dokumentů by nemělo být vydáno správní vyhoštění, ale dle § 33 odst. 3 zákona o pobytu cizinců by mu mělo být uděleno vízum za účelem strpění, nebo vízum za účelem sloučení rodiny, na jejichž základě může žádat o povolení k pobytu.

Avšak výzkum⁷⁴ dokazuje, že celým 80 % respondentů bylo v minulosti v rámci správního řízení vedeného cizineckou policií vydáno rozhodnutí o správním vyhoštění. Nejvíce respondentům bylo správní vyhoštění uděleno v roce 2007. Další zjištěnou hodnotou bylo, že 87 % respondentů bylo správní vyhoštění uděleno na 3 roky. A nejčastějším důvodem pro vydání rozhodnutí o správním vyhoštění bylo porušování pobytového režimu a to u celých 83% dotazovaných, zbylým 17 % bylo uděleno správní vyhoštění z důvodu neoprávněného překročení hranic.

b) Dle trestního zákona

Trestní zákon se v případě rozhodnutí o trestním vyhoštění také musí řídit mezinárodními smlouvami, převážně čl. 14 odst. 5. Listiny základních práv a svobod, který uvádí, že cizinec může být vyhoštěn jen v případech stanovených zákonem.

Nejdůležitější je § 57, který upravuje trest vyhoštění, o kterém může rozhodnout pouze soud a to pouze u pachatele trestného činu, který není občanem České republiky a nebo není osobou, které byl přiznán status uprchlíka. Trest vyhoštění se může ukládat na dobu jednoho roku, deseti let nebo na dobu neurčitou.

Zákon upravuje situace, ve kterých není možno uložit sankci trestního vyhoštění, ale tyto podmínky a situace jsou pro migranty bez dokumentů nesplnitelné.

V průběhu trestního řízení však soudce musí upřednostňovat právo mezinárodní nad právem vnitrostátním. V tomto případě by tedy nemělo docházet k udělování trestního vyhoštění. Pokud bychom se na rozhodování soudu dívali pohledem Úmluvy, tak by nebylo přípustné ani dlouhodobé zadržování ve vyhošťovací vazbě pokud není brzká perspektiva

⁷⁴ Tento výzkum proběhl v rámci realizace projektu Regularizace jako jeden z nástrojů v boji proti nelegální migraci od září 2006 do prosince 2007. Dotazování bylo uskutečněno v kancelářích OPU a PPU, v zařízeních pro zadržení cizinců Bělá- Jezová a Velké Přílepy, v rámci poskytovaného právního poradenství klientům jednotlivých organizací.

k jeho vyhoštění z území České republiky. K tomuto zadržování však velmi často dochází.

Po uložení trestu v podobě trestního vyhoštění má migrant bez dokumentů právo podat žádost o udělení mezinárodní ochrany, pokud jeho žádost není zjevně bezdůvodná, dle novely trestního zákona upravující výkon trestu vyhoštění ve znění §350b, odloží předseda senátu výkon trestu. Pokud tomuto žadateli byla udělena doplňková ochrana, která musí být udělena v případě rozporu vycestování cizince se závazky České republiky ze mezinárodního práva⁷⁵, dojde k odložení výkonu trestu vyhoštění na dobu, na kterou bylo doplňková ochrana udělena. Předložením žádosti o mezinárodní ochranu je jedinou možností migranta bez dokumentů s rodinnými vazbami na občany ČR/EU, aby byla respektována jeho práva na osobní a soukromý život.

Z výše uvedeného vyplývá, že migranti mají právo na soukromý a rodinný život a že České soudnictví by mělo dodržovat upřednostňování práva mezinárodního před právem vnitrostátním v případech správního a trestního vyhoštění. Níže uvedené výsledky výzkumu a příklad dokazuje, že se toto právo v praxi dosti neuplatňuje.

Z výzkumu⁷⁶ vyplývá, že správní vyhoštění mělo přímý dopad na rodinný život u 27% respondentů.

Dále z výzkumu vyplývá, že 67% dotazovaných má na území České republiky rodinné příslušníky⁷⁷. Z těchto 67% má 23% dotazovaných rodinné vazby z českými občany. Většina respondentů s rodinnými vazbami žije v manželství či jako nesezdaní partneři. Nezanedbatelná část respondentů uvedla, že mají v České republice jedno a více dětí. (dítě,

⁷⁵ Viz. § 14a odst. 2 písm. d) zákona c.325/1999 Sb., o azylu.

⁷⁶ viz předchozí stránka

⁷⁷ V tomto výzkumu byli za rodinné příslušníky chápáni, nejen přímí příbuzní, ale i nesezdaní partneři a jiné osoby blízké.

které se narodí na území České republiky má stejný pobytový status jako jeho matka, v těchto případech se tedy jedná o nelegální pobyt).

Celých 64% respondentů uvedlo, že jejich momentální pobytový status problematizuje jejich právo na rodinný život. Z těchto 64% (88 respondentů) 23% poukazovalo na nemožnost uzavřít manželství/registrované partnerství, 17% si stěžovalo na problémy s bydlením, 15% na sociální zabezpečení a 31% uvedlo jiné, kde většinou bylo uvedeno nemožnost legálně žít s rodinou.

Dále je zde potřeba zdůraznit, že migranti bez dokumentů mají velmi ztížené podmínky pro vytváření a udržování rodinných a sociálních vazeb a neregulární status sebou nese i omezený přístup k životně důležitým službám. Migranti bez dokumentů nemohou v České republice využívat podpory státu. Nemohou využívat žádné druhy pomoci systému sociálního zabezpečení.

Následují ukázky z případových studií.

„...Chtěla jsem jít na policii a náš pobyt legalizovat, ale moje dcera se bála, že nás pošlou zpátky do Kyrgystánu, tak jsme nešly nikam. Přemýšlely jsme, jak naši situaci vyřešit. Jedna známá nám řekla, že ví, jak se to dá zařídit, ale když se dcera dostavila na policii, kde jí měli pomoci, dostala správně vyhoštění. To byl pro nás šok. Vnučka tady už chodila do školy a neměly jsem se kam vrátit. naše rodina, vše co máme, je tady.“⁷⁸

"...Chci se oženit s přítelkyní (také cizinkou), se kterou mám dítě. Jako nelegální přistěhovalec nemůžu být úředně veden jako otec svého dítěte, a ani svatba v mém postavení není možná. Jsem v byrokratické pasti: pokud bych odjel ze země, abych si vyřídil potřebná povolení a

⁷⁸ KADLECOVÁ, Markéta, POLANSKÁ, Jitka. Neregulární migrace a pobyt cizinců jejich očima II. : Příběh rodiny z Kyrgystánu. In *Neregulární pobyt cizinců v ČR: problémy a jejich řešení*. Praha : ČvT, MKC, OPU, PPU, 2008. s. 72.

*legalizoval svůj pobyt, dostal bych na hranicích správní vyhoštění a zpátky bych se mohl vrátit až za tři až deset let. V Česku se má rodina po šesti letech zde strávených cítí doma.*⁷⁹

⁷⁹ POSPÍCHALOVÁ, Adéla. Čtyři příběhy ze života nelegálů. *Migrace* [online]. 2005 [cit. 2009-04-03]. dostupné na: <http://www.clovekvtisni.cz/index2.php?id=321&idArt=64>

6. SOCIÁLNÍ PRÁCE S MIGRANTY BEZ DOKUMENTŮ

V této části se zaměřením na roli neziskových organizací na poli nelegální migrace. V činnosti neziskových organizací se v této oblasti především jedná o sociální práci a politické lobby, o kterém se více zmiňuji v kapitole Projekt regularizace.

V rámci neziskového sektoru v oblasti nelegální migrace působí především:

- Charita ČR
- IOM
- La Strada
- OPU
- PPU
- SOZE

Fungování neziskového sektoru na poli nelegální migrace je podmíněno úzkou spoluprací s orgány státní správy⁸⁰.

Na migranty bez dokumentů lze nahlížet jako na skupinu extrémně vyloučených osob. A to zejména z toho důvodu, že jejich adaptační strategie je zůstat skryt v sociálním prostoru hostitelské země, neupozorňovat na sebe, protože tím by došlo k odhalení jejich nelegální statusu. Migranti bez dokumentů se vyhýbají kontaktu se sociálním prostorem zejména ze strachu, že na ně budou aplikovány legálních sankce v podobě zadržení v Zařízení pro zajištění cizinců či v podobě vyhoštění ze země.⁸¹

⁸⁰ MPSV, MVČR, CCP, MZV ČR

⁸¹ srov. KLIMENT, Pavel, TOPINKA, Daniel. Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace. In BRNULA, Peter, VAŠEČKA, Imrich. *Sociální práce : Sociální práce s imigranty*. [s.l.] : Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. Možnost sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace. s.96 - 97

Vlastimil Vintř⁸² spatřuje roli neziskových organizací v několika důležitých aktivitách:

- První takovou aktivitou je prevence rizikových jevů spojených s nelegální migrací a nelegálním zaměstnáváním.
- Druhá aktivita je práce s cizinci v nelegálním postavení a pomoc při řešení problému nelegálního postavení cizince.
- A v neposlední řadě se jedná o pomoc obětem organizátorů nelegální migrace a obětem pracovního vykořisťování.

6. 1. PREVENCE NELEGÁLNÍ MIGRACE A NELEGÁLNÍHO ZAMĚSTNÁVÁNÍ

Aktivity na poli prevence můžeme rozdělit na aktivity, které se realizují na území České republiky a na aktivity, které jsou uskutečňovány v zemích původu migrantů.

- Klíčovou aktivitou v České republice je distribuce informací o migrační realitě v ČR, o legislativě upravující možnosti vstupu a následného pobytu cizinců na území a dále informace o rizicích spojených s nelegální migrací a nelegálním zaměstnáváním. Dále se jedná o informace spojené s identifikací nabídky práce na území České republiky. Tato nabídka je vysoce riziková z hlediska následného nelegálního pobytu na území a nebezpečí pracovního vykořisťování. Nedílnou součástí jsou informace, které se týkají nelegálního postavení migranta a jeho následného řešení tak, aby se vyhnul dalšímu porušování zákonů.

⁸² viz. VINTR, Vlastimil. *Úloha neziskového sektoru v oblasti nelegální migrace a nelegální práce migrantů*, In. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. Dušan Drbohlav. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 311 s. ISBN 978-80-246-1552-3., str. 196

Další součástí preventivního působení je zaměřena na podnikatelské subjekty, které cizince na území České republiky zaměstnávají nebo zaměstnávat hodlají.

Ve výčtu aktivit na poli prevence by se nemělo zapomenout na distribuci informací českým zaměstnavatelům, kteří využívají zahraniční pracovní sílu či zahraniční pracovní sílu hodlají využít.

- V zemích původu se pak jedná o aktivity neziskových organizací ve spolupráci s místními neziskovými organizacemi.⁸³ Aktivity zaměřené na prevenci nelegální migrace a nelegálního zaměstnávání jsou založeny na kontaktu s rizikovými skupinami potenciálních nelegálních migrantů. A to jak prostřednictvím informačních médií, tak přímo v zemích původu migrantů.

V tomto výčtu je třeba ještě zmínit zastupitelské a konzulární úřady ČR v zahraničí, kde jsou tyto informace také dostupné.

Mezi další aktivity neziskových organizací patří i informování o možnostech legální pracovní migrace do ČR. V tomto případě existují stránky **www.praceprocizince.cz** či pilotní projekt „Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“.⁸⁴

Tyto informace jsou dostupné jak v ČR tak v zemích původu migrantů, a to především prostřednictvím mnohajazyčných internetových stránek. Takovými stránkami jsou např. **www.domavcr.cz**, **www.migraconline.cz**, a mnoho jiných.

6. 2. SOCIÁLNÍ PRÁCE S MIGRANTY BEZ DOKUMENTŮ

⁸³ projekty Charity ČR, IOM, Člověka v tísni atd.

⁸⁴ informace o tomto projektu dostupné na <http://imigrace.mpsv.cz/>. Projekt je realizován od července roku 2003 MPSV ve spolupráci s MZVČR a MVČR.

Tyto aktivity představují sociální práci s migranty bez dokumentů a asistenci při řešení problémů spojených s nelegálním postavením.

Pracovníci neziskových organizací přicházejí do kontaktu s touto skupinou nejčastěji v zařízeních pro zajištění cizinců⁸⁵ a v ojedinělých případech, kdy migrant bez dokumentů sám vyhledá pomoc neziskové organizace při řešení svého nelegálního pobytu.

Neziskové organizace v rámci poradenství distribuují migrantům bez dokumentů objektivní informace o migrační realitě jejich aktuálního postavení, včetně informací o jeho možném řešení. Možné řešení se nabízí dvě.

Jedním řešením (s ohledem na legislativu ČR, upravující pobyt cizinců na území) je návrat migranta bez dokumentů do země původu a druhým řešením je setrvání v České republice bez povolení k pobytu.

- V prvním případě s řešením pomáhá migrantovi bez dokumentů organizace IOM a další spolupracující organizace. Nabízejí pomoc při přípravě a realizaci jeho návratu tak, aby se příprava a realizace návratu uskutečnila v co nejdůstojnějších podmínkách. Pokud se migrant bez dokumentů rozhodne svou situaci řešit návratem do země původu, velmi často se objeví zásadní problém a to absence cestovního dokladu. Bez platného cestovního dokladu či náhradního cestovního dokladu nemůže cizinec z České republiky vycestovat a také tato skutečnost výrazně komplikuje pobyt cizince na území České republiky. Organizace IOM však díky svému diplomatickému statusu má velmi dobrou výchozí pozici pro komunikaci se zastupitelskými úřady zemí původu cizinců, které jsou akreditovány pro Českou republiku. IOM je díky výše zmíněnému většinou schopna zařídit cestovní doklad pro tyto cizince.

⁸⁵ Do těchto zařízení jsou umístěni cizinci, které byli zadrženi Službou cizinecké a pohraniční policie/ Službou cizinecké policie při pokusu o nelegální překročení hranic či při kontrolách ve vnitrozemí.

IOM může pomoci i se samotnou realizací návratu a to nabídnutím některých návratových programů, které jsou aktuální. Pokud jsou v případě cizince relevantní humanitární důvody, může takovému cizinci zajistit financování jeho návratu i mimo aktuální návratové programy.

Možnost pomoci s návratem do země původu vede ke snadnějšímu vymanění se těchto cizinců ze sítí jednotlivců nebo právnických osob⁸⁶, které organizují nelegální zaměstnávání cizinců v zemi.

- V druhém případě, kdy migrant bez dokumentů zůstane v České republice dále bez pobytového oprávnění, existují neformální kanály distribuce různých informací: kontakty na převaděče, organizátory nelegální práce, až po kontakty na neziskové organizace.

V případě práce s migrantem bez dokumentů se jedná o prevenci pokračování v porušování zákona u ostatních cizinců a různých druhů poradenství, které zajišťuje několik neziskových organizací:

Poradna pro uprchlíky (PPU) nabízí sociální poradenství všem cizincům v oblasti zaměstnání, vzdělávání, zdravotní a psychologické péče.

Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU) se zabývá právní, sociální a psychologickou pomocí uprchlíkům a ostatním cizincům na území České republiky.

Další organizací je **SOZE (Sdružení občanů zabývajících se emigranty)**, které poskytuje pomoc uprchlíkům a dalším kategoriím cizinců, přicházejících do České republiky. SOZE poskytuje především právní a sociální poradenství.

⁸⁶ tzv. „klienti“

6. 3. PRÁCE S OBĚTMI TRESTNÝCH ČINŮ OBCHODOVÁNÍ S LIDMI A PŘEVADĚČSTVÍ

Obětem trestné činnosti jsou neziskovými organizacemi poskytovány sociální služby, služby právního zastoupení, služby spojené se zajištěním ubytování a zejména se zajištěním bezpečného a důstojného návratu do země původu. Dále pak sociální a právní služby v zemích jejich původu.

V České republice je v tomto poli nejznámější nezisková organizace **La Strada** nabízející sociální pomoc obchodovaným osobám. Tato pomoc zahrnuje krizovou intervenci, poradenství, dlouhodobou komplexní pomoc a v neposlední řadě SOS linku.

Dále se této cílové skupině věnuje **Charita ČR**, projekt **Magdala**, **IOM Praha**, dále výše zmíněné organizace **OPU** a **PPU**.

V těchto aktivitách neziskové organizace spolupracují s MV ČR⁸⁷, které působí jako hlavní koordinátor.

⁸⁷ Odbor pro bezpečnostní politiky a Odbor prevence kriminality

7. REGULARIZACE

Regularizace je jeden z možných nástrojů v boji pro neregulérní migraci, avšak neřeší nelegální migraci samotnou, pouze její důsledky. Dalšími nástroji jsou zjednodušení vízových politik v hostitelské zemi, kvóty, krátkodobá pracovní víza, usnadnění imigrace pro určitou skupinu lidí (studenti), uznávání kvalifikace pracovníka v členských státech EU, rozšíření zodpovědnosti přepravců. Dalším nástrojem je deportace migrantů bez dokumentů. Deportace je však velmi nákladné řešení a v některých případech není možná. Jedná se především o situaci, kdy ambasáda země původu migranta nekomunikuje s hostitelskou zemí. Dále jsou to situace, kdy by byl deportací přímo ohrožen život migranta v zemi původu.

Konzervativní odhady uvádí, že v Evropské Unii žijí přes 5,5 milionů neregulérních migrantů.⁸⁸ Během posledních 25 let, proběhlo na území EU 20 regularizačních programů, během kterých bylo regularizováno přes 4 milióny neregulérních migrantů. K tomuto opatření se státy přiklánějí, protože je jim známo, že většina neregulérních migrantů se nechce nebo nemůže vrátit do země původu. Dále státy k regularizaci přistupují z důvodu zachování stability a bezpečnosti regionu a z potřeby nalézt účinný způsob, jak se vypořádat s tímto velkým množstvím lidí, kteří žijí na okraji evropské společnosti a jsou často oběti nejhorších forem vykořisťování.⁸⁹

Regularizace, amnestie, legalizace pobytu, nabízí migrantům bez dokumentů zlegalizovat jejich pobyt v určitém státě za splnění předem daných podmínek. Regularizační programy probíhají v jednotlivých zemích

⁸⁸ *Regularisation programs for irregular migrants*, Council of Europe, 2007, str. 1

⁸⁹ V České republice se jedná převážně o „klientský systém“, obchodování s bílým masem – nucená prostituce atd

Evropy (Velká Británie, Francie, Belgie, Itálie, Španělsko, Řecko, Německo, Nizozemí atd.). V zemích Evropské unie se můžeme setkat s různými koncepty regularizačních programů i různými způsoby jejich realizace.

7. 1. TYPOLOGIE REGULARIZACE

Pokud hovoříme o typech regularizace je nutné si tyto typy nejdříve rozdělit do pěti základních druhů. a) jednorázová „one-off“⁹⁰ nebo permanentní, b) individuální či kolektivní, c) regularizace organizovaná či neorganizovaná, d) regularizace faktického pobytu (*fait accompli*) nebo regularizace humanitární, e) vyhlašované či utajované regularizace.⁹¹

a) Jednorázová či permanentní

O **jednorázové regularizaci** hovoříme tehdy, pokud důvod pro udělení regularizace je spojen s určitým datem či časovým obdobím, kdy může cizinec podat žádost o regularizaci. Většinou se jedná o datum vstupu do země či pobyt na území určitého státu po přesně stanovenou dobu. Z těchto důvodů jsou nově příchozí migranti bez dokumentů z této regularizace vyčleněni. Jednorázová regularizace mívá často politické či ekonomické souvislosti. Počet cizinců, kteří mohou užít tento typ regularizace, je z principu omezen či je dopředu počet regularizovaných přesně stanoven. Typickou permanentní regularizací bylo ustanovení španělského zákona č. 4/2000 v čl. 29 § 3: *„přechodný pobyt může získat cizinec, který prokáže nepřerušovaný pobyt na španělském území v délce dvou let, je hlášen na*

⁹⁰ BRUYKER, P., APAP, J., SCHMITTER, CH. *Regularisation og Illegal Aliens in the European Union. Summary Report of a Comparative Study*

⁹¹ BRUYKER, P., APAP, J., SCHMITTER, CH. *Regularisation og Illegal Aliens in the European Union. Summary Report of a Comparative Study*

komunální úrovni a v okamžiku podání žádosti disponuje dostatečnými prostředky pro svou obživu.“⁹²

Oproti tomu **Permanentní regularizace** není spojena s určitým datem, jen s dobou platnosti tohoto zákona. Cizinec si o ni tedy může zažádat kdykoli. Udělení regularizace se zakládá na délce faktického pobytu cizince na území určitého státu. Počet lidí, kteří být regularizováni není předem určený.

b) Individuální či kolektivní

Tato forma regularizace je založena na způsobu výběru cílové skupiny nebo způsobu posuzování žádosti.

U formy **individuální regularizace** rozhodující orgán disponuje jistým správním uvážením při posuzování jednotlivých žádostí.⁹³

O **kolektivní regularizaci** se jedná tehdy, pokud jsou pověřenými úřady dána objektivní hodnotící kritéria stanovená pro skupinu cizinců a je možno si je ověřit⁹⁴ bez ohledu na jiné skutečnosti. Čistá podoba obou těchto typů však ve skutečnosti neexistuje.

c) Organizovaná či neorganizovaná

Toto rozdělení souvisí s mírou úpravy regularizace v právních předpisech.

Neorganizovanou regularizaci představuje ustanovení zákona, že určitý orgán smí udělit cizinci pobyt, přičemž kritéria by nebyla zveřejněna a nebyla by nijak upravena příslušná procedura ani ochrana odmítnutého

⁹² srov. ČIŽINSKÝ, Pavel. *Regularizace nelegální migrace v Evropě*. str. 3

⁹³ Většinou se jedná o případy lidí, kteří trpí závažnou nemocí, kterou nelze léčit v jejich zemi původu.

⁹⁴ Jedná se o kritéria týkající se délky pobytu na určitém území či v kombinaci s jinými kritérii například pracovní status aj.

žadatele o regularizaci před deportací.⁹⁵ Se zvyšujícím počtem takových žádostí by postupně docházelo k vytvoření ucelenějšího programu.

Organizovaná regularizace je upravena určitým zákonem či právním předpisem. Obecně se regularizace vyvíjí směrem od neorganizovanosti k jejich přesnější právní úpravě.⁹⁶

d) Regularizace faktického pobytu či regularizace humanitární

Při **regularizaci faktického pobytu** je jediným kritériem skutečný stav, tedy forma pobytu cizince k určitému datu anebo po určitou dobu, bez ohledu na zákon. Faktický stav je tedy přenášen do stavu právního⁹⁷. Zde existuje pochopitelně silná výhrada, že taková regularizace legalizuje nelegální jednání a že povzbuzuje k ilegálnímu přistěhovalectví. Kritérii faktického pobytu jsou jen kritéria teritoriální popř. kritéria ekonomická.

U **regularizace humanitární** je cizinci udělen pobyt kvůli možným újmám, které by byly spojeny s jeho vyhoštěním a deportací. Kritéria jsou zde především humanitární, zdravotní či rodinná. V praxi bývají oba tyto typy regularizace vedeny především hlediskem integračním.

V určitých případech může být ovšem zlegálnění pobytu cizinců, pobývajících na území státu nelegálně, pro tyto státy takřka povinné⁹⁸, a to vzhledem k jejich závazkům v oblasti lidských práv.⁹⁹

⁹⁵ viz Podroužková, Tereza. „Nelegální migrace ve vybraných zemích EU se zaměřením na Nizozemí, absolventská práce, obhájena 17.5.2008, str. 45-50

⁹⁶ srov. ČIŽINSKÝ, P.: *Regularizace nelegální migrace v Evropě*, str. 4

⁹⁷ Rozpor mezi stavem skutečným a stavem právním představuje vždy určitý problém a snaha uvést obě tyto roviny do souladu je tedy logická a musí se nutně stále vynořovat. Teoreticky existují jen 2 možnosti, buď se snažit přizpůsobit stav faktický stavu právnímu (= ilegální cizinci jsou tedy vyhledávání a deportování pryč, metoda represe) anebo se stav de iure naopak přizpůsobí stavu faktickému, což je metoda regularizace.

⁹⁸ Existuje již totiž shoda v tom, že určitá vyhoštění by byla porušením závazků státu v oblasti lidských práv (např. hrozilo-li by cizinci v zemi, kam je deportován, mučení anebo má-li cizinec v zemi pobytu rodinu). Striktně právnícky plyne z nemožnosti provést deportaci povinnost státu nikoli dát cizinci právo pobytu na území, nýbrž pouze odložit výkon deportace. Ponechal-li by stát ovšem cizince, jehož deportace musela být odložena, bez jakéhokoli pobytového titulu, znamenalo by toto „pobytové bezprávní“ také nelidské a ponižující zacházení, z čehož lze odvodit, že cizinec má v takovém případě nárok na udělení pobytu. V určitých případech tedy lze dovodit jistý právní nárok cizince na regularizace jeho pobytu.

⁹⁹ srov. ČIŽINSKÝ, P.: *Regularizace nelegální migrace v Evropě*, str.3

e) Vyhlášené či utajované

V tomto rozdělení hraje významnou roli politická orientace vlády a míra jejího vlivu.

„*Vyhlášené regularizace* bývá velkou a medializovanou politickou událostí a má za cíl jednorázově přeměnit nelegální status pobytu co největšího počtu cizinců v status pobytu legálního¹⁰⁰“. Tato forma regularizace bývá obecně typická po volbách, ve kterých zvítězila strana, která měla regularizaci ve volebním programu. **Utajované** naopak představuje správní praxi určitého úřadu, který na základě zákonného zmocnění neveřejně přijme určitá kritéria a dle těchto neveřejných kritérií pak řeší urgentní případ ve své kompetenci.

7. 2. JEDNOTLIVÁ KRITÉRIA

Každý stát při regularizačním programu udává určitá kritéria, který cizinec musí splnit, aby mohl být regularizován.

a) Kritérium faktického pobytu

Hovoří se o kritériu teritoriálním, jedná se o vlastní jádro každé regularizace a lze jej považovat za hlavní kritérium regularizace jako právního a politického institutu. Objevuje se ve dvou základních formách: buď je vyžadována přítomnost cizince na území **k určitému datu** anebo přítomnost cizince **po určitou dobu**; kombinací obou těchto možností představuje přítomnost cizince v určitém přesně stanoveném časovém intervalu¹⁰¹. Doba vyžadovaného předchozího faktického pobytu může být velmi různá: Velká Británie požaduje od roku 1988 v rámci své

¹⁰⁰ ČIŽINSKÝ, P.: *Regularizace nelegální migrace v Evropě*, str. 4

¹⁰¹ Např. britská regularizace z roku 1974, která vyžadovala přítomnost cizince v intervalu od roku 1968 do začátku roku 1973.

permanentní regularizace 14 let předchozího pobytu, naproti tomu při poslední španělské „normalizaci“ z roku 2005 stačilo jen 6 měsíců pobytu na území. Dle délky předchozího požadovaného pobytu však nelze ihned posuzovat „štědrost“ státu vůči cizincům, neboť záleží i na ostatních kritériích, jimiž je kritérium faktického pobytu doplňováno. Délka požadovaného pobytu je navíc stanovena rozdílně pro jednotlivé kategorie cizinců a jednotlivé státy ji mění rovněž v průběhu času (ve Francii zkrácení z 15 na 10 let, ve Velké Británii naopak prodloužení z 10 na 14 let, v Nizozemí prodloužení z 1 roku na 6 let).¹⁰²

b) Kritérium ekonomické

Tato kritéria se týkají hlavně zaměstnanosti (převážně v jižní Evropě) či mohou být důkazem, že žadatel je schopen si zabezpečit živobytí (prostředky k pobytu např. Velká Británie).

Kritérium se týká požadavku zaměstnanosti v době podání žádosti nebo i před podáním žádosti. Případně se využívá jen předložení příslibu zaměstnání (pracovní smlouva, výplatní pásky či písemné potvrzení zaměstnavatele). Toto kritérium je užíváno velmi zřídka, hlavně ve Španělsku v roce 2005 (do programu cizince přihlašovali přímo jejich zaměstnavatelé, kteří jim potvrzovali práci na dalších 6 měsíců a současně se zavázali, že budou plnit povinnosti dle zákona o sociálním zabezpečení a pracovního práva), podobně tomu bylo ve Francii mezi lety 1997-1998¹⁰³.

c) Kritérium vztahující se k azylové proceduře

¹⁰² srov. ČIŽINSKÝ, Pavel. *Regularizace nelegální migrace v Evropě*. str. 5-6

¹⁰³ srov. VALENTOVÁ, Eva. „Přehled regularizací v Evropě a světě“. In *Neregulární pobyt cizinců v ČR: Problémy a jejich řešení*. ČvT, MKC, OPU, PPU, duben 2008. str. 111

Jedná se o cizince v azylové proceduře či o případy odmítnutých žadatelů o azyl. Souvisí s určitou délkou projednávání žádosti a nebo s délkou trvání navazujícího pobytu po odmítnutí žádosti a azyl.

d) Kritérium humanitární

Toto kritérium udává ty humanitární důvody, které nevedou k udělení azylu. Tímto kritériem může být zdraví cizince, v případě, že mu nemoc brání ve vycestování do země původu, nebo v jeho zemi by mu nemohla být nabídnuta dostatečná zdravotní péče. Toto kritérium je respektováno z důvodu precedentního rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku (ve věci vyhoštění osob nemocných AIDS, což bylo posouzeno v rozporu s Evropskou úmluvou proti mučení, rozsudek ze dne 3.5. 1997), ať už výslovně (Francie vložila kritérium nemoci jako regularizační opatření výslovně do zákona 11.5.1998), nebo je zahrnuto do rámce jiných humanitárních důvodů. Může se pak jednat o udělení dočasného pobytu, tzn. do vyléčení nemoci.¹⁰⁴

Humanitární kritéria se obtížně definují a bývá zde ponechán prostor pro správní uvážení.

e) Kritérium kvantitativní

Regularizační opatření může předem stanovit přesný počet cizinců, kteří budou regularizováni. Jiným případem je systém ročních kvót na pracovní místa pro cizince, přičemž tato místa mohou být namísto cizinci ze zahraniční obsazena cizinci, kteří již v daném státě neregulérně pobývají. Jedná se tedy opět o další formu skryté regularizace.¹⁰⁵

¹⁰⁴ srov. ČIŽINSKÝ, Pavel. *Regularizace nelegální migrace v Evropě*. str. 5

¹⁰⁵ srov. ČIŽINSKÝ, Pavel. *Regularizace nelegální migrace v Evropě*. str. 6

f) Kritérium týkající se rodiny žadatele

První možností je, že se celá rodina nachází v ilegality. Tato rodina bývá zvýhodněna při rozhodování o regularizaci. Hlavně tehdy, pokud tato rodina má děti, které navštěvují školu. (Jedná se zejména o Belgii, Francii a Velkou Británii.)

Druhou možností je, že žadatelé o regularizaci mají rodinné svazky s cizincem, který pobývá v určitém státě legálně, či s občanem dané země. Z právních důvodů však nemá nárok na sloučení rodiny, přesto jsou ve většině států tyto pevné svazky zvýhodňovány.

g) Kritérium etnického původu

Používá se k zvýhodnění občanů určitých států na základě bilatelárních dohod či jiných vzájemných vazeb mezi dotčenými státy (např. portugalská regularizace Brazilců v roce 2003, nebo zvýhodnění Tunisánů, Maročanů a Albánců při regularizaci v Itálii) či shodného etnického původu cizinců s hostitelským státem (Řecko uděluje od roku 2001 občanství etnickým Řekům z Gruzie, Kazachstánu, Ukrajiny a Uzbekistánu).¹⁰⁶

h) Kritérium integrace cizince do společnosti

Jedná se např. o školní docházku dětí, jazykovou znalost, výkon zaměstnání, členství ve spolcích země pobytu.

i) Kritérium veřejného pořádku

¹⁰⁶ srov. VALENTOVÁ, Eva. „Přehled regularizací v Evropě a světě“, In: Neregulární pobyt cizinců v ČR: Problémy a jejich řešení, ČvT, MKC, OPU, PPU, duben 2008. str. 111

Především tato kritérium vylučuje cizince z regularizace. Jde o odsouzení za trestný čin, za ohrožování veřejného pořádku a za podvody při azylové proceduře či žádosti o povolení k pobytu. (Toto kritérium bylo užito při regularizaci v Nizozemí v roce 2007)

8. PROJEKT REGULARIZACE

Projekt Regularizace nelegální migrace v ČR měl do dnešní doby tři fáze. Aktuálně se připravuje fáze čtvrtá.

8. 1. REGULARIZACE NELEGÁNÍ MIGRACE I.

Projekt byl realizován v období od 1.4. 2005 do 31.12. 2005 a byl podpořen Nadací rozvoje občanské společnosti (NROS).

Cílem projektu bylo navržení a prosazení legislativních změn, které přispějí ke zlepšení situace nelegálně pobývajících cizinců v ČR prostřednictvím jednorázové regularizace. Sekundárními cíli projektu bylo zvýšení povědomí o problematice migrace a vytvoření koalice organizací, které toto téma budou v budoucnosti prosazovat.

Hlavním realizátorem projektu byl **Člověk v tísni**, o. p. s. ve spolupráci s **Poradnou pro uprchlíky (PPU)**, **Organizace pro pomoc uprchlíkům**, **Multikulturním centrem Praha (MKC)** a **Poradnou pro občanství/ Občanská a lidská práva**. Zástupkyně PPU byla Mgr. Pavlína Hradečná - Burdová, která ve spolupráci s právníčkou OPU monitorovala situace nelegálních migrantů a připravovala podkladové materiály a zprávy určené odborníkům, státní správě a politikům.

První cílovou skupinou byla odborná a širší veřejnost, státní správa a politici. Širší medializace byla spojena s veřejným slyšením v Senátu dne 8.11. 2005, pro které Pavel Čížinský vypracoval studii. „*Regularizace nelegální migrace v České republice*“ Během projektu byly publikovány články (čtyřstránková příloha o nelegální migraci v pražské podobě MF DNES) a odvysílány pořady v médiích.

Druhou cílovou skupinou byly nelegální přistěhovalci. Na tento projekt reagovali pozitivně převážně migranti, kteří zde žijí dlouho a chtějí se integrovat.¹⁰⁷

8. 2. REGULARIZACE NELEGÁLNÍ MIGRACE II.

Navazující projekt na projekt Regularizace nelegální migrace I. Projekt probíhal od 1.5. 2006 do 28. 2. 2007 a byl opět podpořen NROS.

Cíle projektu byly shodné s cíli projektu Regularizace nelegální migrace I. Dlouhodobým cílem bylo prosazení regularizace pro nelegální migranty. Střednědobým cílem bylo opatření s preventivním nebo regularizačním charakterem. Dalším cílem bylo zvýšit povědomí veřejnosti o problematice nelegální migrace.

Hlavní cílovou skupinou projektu byli pracovníci státní správy (především MPSV a MV ČR) a politici, kteří se podílejí na vytváření migrační legislativy.

Během první fáze projektu byly připravovány návrhy, které byly prosazovány v nadcházejícím období. Byla vypracována studie: „Povinná školní docházka a nezletilí cizinci bez pobytového oprávnění“, jejíž autory jsou právnička z PPU Pavlína Hradečná – Burdová a Pavla Rozumková z OPU. Publikace se věnuje vzdělávání dětí nelegálních cizinců, které těmto dětem bylo dle školského zákona do 1.8. 2008 odpíráno¹⁰⁸ a to v rozporu s Úmluvou o právech dítěte. Výbor pro práva cizinců Rady Vlády ČR na základě iniciativy realizátorek schválil podnět pro MŠMT. Tato studie přispěla k ujasnění problému a iniciovala chytanou novelu školské zákona.

Další studie: Michal Nekorjak: *“Úvahy nad neregulérní migrací se zaměřením na ukrajinskou migraci v Česku”*, Marie Jelínková: *„Přístup*

¹⁰⁷ Výroční zpráva 2005, Poradna pro uprchlíky, str. 16

¹⁰⁸ Více v kapitole věnující se vzdělávání v té práci

(ne)legálních migrantů ke zdravotní péči“, Pavel Čížinský: „Čtyři komponenty řešení nelegální migrace“,

Hlavním realizátorem projektu byla organizace Člověk v tísni, o. p. s. , která koordinovala aktivity a realizovala medializaci tématu. Pavlína Hradečná – Burdová a Mgr. Pavla Rozumková rozpracovaly připomínky k cizineckému zákonu a návrhy regularizace v ČR.

Dalšími partnery projektu byla Poradna pro občanství/ Občanská a lidská práva a Multikulturní centrum Praha, které spravuje stránky www.migraceonline.cz publikující výstupy z projektu.¹⁰⁹

8. 3. REGULARIZACE JAKO JEDEN Z NÁSTROJŮ V BOJI PROTI NELEGÁLNÍ MIGRACI

Realizace projektu proběhla od 15. června 2007 do 15. června 2008 a projekt byl podpořen Nadací rozvoj občanské společnosti (NROS) - Blokovým grantem pro NNO (Finanční mechanismus EHP/Norsko).

Projekt byl zaměřen na posílení práv nelegálních migrantů pobývajících na území ČR v oblasti zdravotní péče a rodinného života prostřednictvím navrhování systémových a dílčích změn v otázce nelegální migrace. Dále byl projekt zaměřen na zvýšení povědomí společnosti o problematice a podpoře veřejné debaty o možnost regularizace nelegální migrace v českém i evropském kontextu.

Realizace projektu umožnila otevření debaty na toto téma v Parlamentu ČR. Některé zpracované a pro legislativní proces připravené návrhy se poprvé dostaly do nejužších výběrů pozměňovacích návrhů předložených v Poslanecké sněmovně. Přestože nebyly schváleny, připravily zde půdu pro jejich nastolení do budoucna. Byla vytvořena speciální internetová platforma pro regularizaci, internetové právní

¹⁰⁹ Výroční zpráva 2006, Poradna pro uprchlíky, str. 12

poradenství a také bylo zpracováno dotazníkové šetření o nelegálních migrantech.

Dále se podařilo zabránit přijetí chystané legislativní změny ve vztahu rodinného práva, jejímž cílem bylo radikálně zpřísnit a znesnadnit přístup cizinců k uzavření manželství s českým občanem na území ČR.

V rámci projektu byly vypracovány analýzy: Martin Rozumek, Pavla Rozumková, Pavlína Hradečná – Burdová: *„Práva cizince bez pobytového oprávnění na respektování rodinného a soukromého života v hostitelské zemi“*, *„Mediální analýza: téma nelegální migrace v českých tištěných médiích“*, vypracovaná Člověkem v Tísni. Během projektu byla vydána publikace *„Neregulární pobyt cizinců v ČR : problémy a jejich řešení“*, kam přispěli odborníci z řad nevládních organizací, představitelé státu i akademické obce. Dále byl uskutečněno dotazníkové šetření s 203 migranty bez dokumentů, jehož výsledky jsou publikovány v publikaci *„Neregulární pobyt cizinců, problémy a jejich řešení“*.

8. 4. SOUČASNÁ SITUACE PROJEKTU REGULARIZACE

V současné době OPU, PPU a MKC připravují projekt ve spolupráci se Španělskem a Portugalskem.

Cílem projektu je mapování situace neregulárních migrantů, psaní doporučení, medializace tématu neregulárních migrantů a mezinárodní spolupráce.

9. ZÁVĚR

V závěru této práce se zaměřením na pohled státních zástupců České republiky na regularizaci v protikladu s pohledem zástupců nevládních organizací. Dále se zde věnuji možnostmi sociální práce s migranty bez dokumentů.

Zástupci nevládních organizací, které spolupracují na projektu Regularizace, se snaží prosadit legislativní změny ve vztahu k migrantům bez dokumentů, kde je jejich hlavním cílem prosadit regularizaci v české legislativě.

Pohled státních zástupců se však od jejich pohledu velmi liší. Názor na regularizaci dokazuje anketa provedena v týdeníku Respekt v roce 2008¹¹⁰, kde byl dotazován Ředitel OAMP Tomáš Hajšman, Ministr práce a sociálních věcí Petr Nečas a Jiří Knitl, člen správní rady Poradny pro uprchlíky. Anketová otázka zněla: „Bylo by dobré vyhlásit pobytovou amnestii pro ilegální imigranty a umožnit jim tak přístup na trh práce?“

Vyjádření Tomáše Hajšmana bylo následující:

„Podmínky vstupu a pobytu cizinců na území ČR jsou jasně definovány zákonnými předpisy. Dodatečné prominutí splnění daných podmínek by vedlo k tomu, že cizinci, kteří na území vstupují legálně, by se posléze ocitli ve stejném postavení jako cizinci, kteří zákonné podmínky pro vstup a pobyt na území nesplnili. A to lze vnímat jako diskriminační. Je také třeba zvážit i budoucí důsledky takového postupu. Zkušenosti členských států, které k pobytové amnestii přistoupily, jasně ukazují, že toto opatření se stává přitahujícím faktorem a vede ke zvýšení přílivu nelegálních migrantů do země“.

¹¹⁰ týdeník Respekt, 17/2008

Petr Nečas:

„Ne. Budou mít možnost legalizovat si pobyt po zavedení zelených karet. Zelené karty znamenají jednotné povolení k zaměstnání a k pobytu pro cizince s kvalifikací odpovídající požadavku zaměstnavatele. Získat tímto způsobem práci a povolení k pobytu bude pro cizince mimo EU administrativně mnohem jednodušší a rychlejší než doposud. Nicméně i tak bude nutné mít nad situací na pracovním trhu určitou kontrolu.

Jiří Knitl:

„Domnívám se, že legalizace pobytu současných nelegálních přistěhovalců na našem území je jednou z mála cest, jak vysvobodit mnoho poctivě pracujících cizinců z rukou mafiánů a novodobých otrokářů. Tímto způsobem bychom jim umožnili žít v naší zemi důstojně, bez obav, a navíc získali i více peněz z daňových odvodů státu. Samozřejmě, že jakákoli „amnestie“ tohoto druhu by musela jít ruku v ruce s úpravou legislativy, abychom v budoucnu nemuseli řešit podobný problém. S přihlédnutím k současné situaci v Evropě bychom se toho mohli v České republice dočkat. Jsem optimista“.

Porovnáním těchto názorů na regularizaci je jasné, že v České republice zatím státní orgány o regularizaci nepřemýšlí, dokonce ji nepovažují za vhodné řešení. Jedním z důvodů, může být fakt, že v České republice prozatím není tak vysoký počet dětí v neregulárním postavení, jako je tomu v jiných státech EU, které k regularizaci přistoupily. Druhou skutečností je, že jejich názory jsou v souladu s represivní migrační politikou České republiky.

Na rozdíl od nevládního sektoru, který regularizaci v ČR vidí jako nutné řešení.

Osobně zastávám názor nevládního sektoru, protože nesouhlasím s tím, že pokud bude ČR nadále uplatňovat represivní politiku, sníží se tím počet neregulárních migrantů. A také nesouhlasím s názorem Tomáše

Hajšmana, že regularizace je „pull“ faktorem pro migranty. Během studia odborné literatury jsem se nesešla s důkazem, že by tomu tak ve skutečnosti opravdu bylo. Např. v Nizozemí při poslední regularizaci v roce 2007 byly hlavními kritérii: podaná žádost o azyl do 31.3. 2001 a nepřetržitý pobyt na území Nizozemí od 1.1. 2006 do 13.12.2006¹¹¹. Těmito kritérii nizozemská vláda právě ošetřila možné obavy o návraty migrantů zpět do Nizozemí.

Dle mého názoru je jen otázkou času, kdy státní orgány nutnost regularizace uznají a vezmou si příklad ze zemí, které regularizaci vyhlásily a mají bohatší zkušenosti s migrací.

Vzhledem k probíhajícímu projektu Regularizace nelegální migrace a snahou prosadit regularizace v české legislativě se v dnešní situaci nabízí zavést regularizace pro migranty, kteří v důsledku ztráty zaměstnání, ztratili i pobytového oprávnění. Tato skupina migrantů by se dala jasně definovat, jasně by se daly definovat i kritéria pro regularizaci.

Dále se zaměřím na sociální práci s migranty bez dokumentů, kterou považuji za velmi důležitou.

Jak jsem zmínila v kapitole 6, v České republice již existuje několik organizací, které se sociální práci s migranty bez dokumentů věnují.

Avšak studiem jednotlivých oblastí běžného života v nelegalitě jsem dospěla k závěru, že je tato oblast zmapována jen velmi málo. Pro sociální práci s touto skupinou považuji za klíčové provedení výzkumů, které by přinesly více informací. Za nutné pokládám také vznik služeb, které budou pokrývat uspokojování základních materiálních a psychických potřeb (hledání řešení bytové situace např. zřízení ubytoven a nocleháren, dále psychosociální pomoc atd.). Vznik streetworku s touto cílovou skupinou. Což by v praxi znamenalo vyhledávání cílové skupiny, předávání informací

¹¹¹ toto kritérium bylo zvoleno z důvodu prvního projednávání nové regularizace v Parlamentu

(právo na neodkladnou zdravotní péči, právo dětí chodit do základní školy atd.) v neformálním prostředí.

Jako velmi důležité vidím zvýšení informovanosti pracovníků zdravotních, školských a sociálních zařízení o zákonech a právech migrantů. Aby již nedocházelo k nadbytečnému ohlašování migrantů bez dokumentů cizinecké policii. Dále považuji za důležité zaměřit se na boj proti klientskému systému a vykořisťování migrantů.

A v neposlední řadě doporučuji zvýšit informovanost široké veřejnosti o situaci migrantů bez dokumentů.

I přestože v oblasti neregulární migrace je České republika na počátku a stále hledá vhodná řešení. Je důležité upozornit na změny, které se díky projektům „Regularizace nelegální migrace“ podařilo dosáhnout. Jednou z nejdůležitějších změn je novela školského zákona, která zpřístupnila základní vzdělávání všem dětem na území ČR. Zmapování situace migrantů bez dokumentů v oblastech: zdravotní péče, zaměstnání, rodinného a soukromého života a mnohých jiných. Některé zpracované návrhy se dostaly do nejužších výběrů pozměňovacích návrhů předložených v Poslanecké sněmovně. Byla vytvořena speciální internetová platforma pro regularizaci, internetové právní poradenství a bylo zpracováno dotazníkové šetření o nelegálních migrantech.

Dále se podařilo zabránit přijetí chystané legislativní změny ve vztahu rodinného práva, jejímž cílem bylo radikálně zpřísnit a znesnadnit přístup cizinců k uzavření manželství s českým občanem na území ČR.

Výčet úspěchů Projektu Regularizace svědčí o tom, že nevládní organizace si uvědomují nutnost jimi navrhovaných změn a z druhé strany určitou míru ochoty státních zástupců tuto problematiku řešit jiným než represivním přístupem.

V oblasti lidských práv považuji za důležité upozornit na skutečnost, že migranti bez dokumentů mají nárok na neodkladnou a nezbytnou

lékařskou péči, děti migrantů bez dokumentů mají přístup k základnímu vzdělávání a existují zde zákony, které znemožňují vyhoštění ať správní či trestní v případě existence rodinných vazeb na našem území. Tato práce však dokazuje, že respektování těchto práv se v praxi příliš neuskutečňuje. Je to způsobeno jak nevědomostí ze strany migrantů samotných, tak nevědomostí na straně poskytovatelů (zdravotní a vzdělávací instituce) a vykonavatelů (soudy, cizinecká policie).

PRAMENY

BARŠA, Pavel, BARŠOVÁ, Andrea. *Přistěhovalectví a liberální stát, Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. 2005. vyd. Brno : Masarykova Univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2005. 308 s. ISBN 80-210-3875-6.

BRUYCKER, Philippe, APAP, Joana and SCHMITTER Chatherin. *Reguralisation of Illegal Aliens in the European Union*. Summary Report of a Comparative Study, 2000

COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL, THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS, *Study on the links between legal and ilegal migration*, COM(2004) 412 final

ČIŽINSKÝ, Pavel. *Regularizace nelegální migrace v Evropě. Migraceonline* [online]. 2005 [cit. 2009-23-03]. Dostupné na: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1955164>>.

DRBOHLAV, Dušan. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. 1. vyd. Dušan Drbohlav. Praha : Karolinum, 2008, ISBN 978 – 80 – 246 – 1552 – 3

DRBOHLAV, Dušan, LACHMANOVÁ. *Undocumented Migration ,Counting the Uncountable. Data and Trends across Europe*. CLANDESTINO, Prosinec 2008, [cit. 2009-13-02], Dostupné na: <http://clandestino.eliamep.gr/wp-content/uploads/2009/02/czech-republic.pdf>

DUVELL, Franck. *Illegal migration in Europe : Beyond Control*. Frank Duvell. 1st edition. New York : Pgrave Macmillan, 2006. ISBN -13:978 – 1 – 4039 – 9741 – 8

JELÍNKOVÁ, Marie. *Přístup (ne)legální migrantů ke zdravotní péči*, MKC Praha, únor 2007, [cit. 2009-13-02] Dostupné na: <http://migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1973899>

KLIMENT, Pavel, TOPINKA, Daniel. Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace. In BRNULA, Peter, VAŠEČKA, Imrich. *Sociální práce : Sociální práce s imigranty*. [s.l.] : Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007.

LEVINSON, Amanda. *The Regularisation of Unauthorized Migrants: Literature Survey and Country Case Studies*. Centre on Migration, Policy and Society University of Oxford [online]. 2005 [cit. 2009-02-03]. Dostupné na: <http://www.compas.ox.ac.uk/publications/papers/Regularisation%20Report.pdf>.

NEKORJAK, Michal. *Úvahy na neregulérní migraci se zaměřením na ukrajinskou migraci v Česku*, [cit. 2009-09-03] dostupné na : <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1998800>

NEREGULÉRNÍ POBYT CIZINCŮ V ČR : PROBLÉMY A JEJICH ŘEŠENÍ, Člověk v Tísni, Multikulturní centrum Praha, Organizace pro pomoc uprchlíkům, Poradna pro uprchlíky, Praha, duben 2008

PODROUŽKOVÁ, Tereza. *Regularizace nelegální migrace ve vybraných zemích EU se zaměřením na Nizozemí*, absolventská práce, obhájena dne 17.6. 2008, CARITAS-VOŠs.

POSPÍCHALOVÁ, Adéla. *Čtyři příběhy ze života nelegálů. Migrace* [online]. 2005 [cit.2009-04-03].dostupné na: <http://www.clovekvtisni.cz/index2.php?id=321&idArt=64>

RESPEKT 17/2008

SMĚRNICE 2008/.../EC O SPOLEČNÝCH NORMÁCH A POSTUPECH
STÁTŮ PŘI NÁVRATU NEREGULÉRNĚ POBÝVAJÍCÍCH OBČANŮ
TŘETÍCH ZEMÍ

ZÁKON Č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců, ve znění pozdějších předpisů

ZÁKON 435/2004 Sb. o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

ZÁKON Č. 561/ 2004 Sb. školský zákon, ve znění pozdějších předpisů

ZÁKON Č. 140/1901Sb. trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

ZPRÁVA O SITUACI V OBLASTI MIGRACE NA ÚZEMÍ ČESKÉ
REPUBLIKY,

MVČR, Praha, [cit. 2009-13-0],

2000, dostupné na:

http://web.mvcr.cz/archiv2008/dokument/migrace/zprava_00.pdf

2001, dostupné na:

http://web.mvcr.cz/archiv2008/dokument/migrace/zprava_01.pdf

2002, dostupné na:

http://web.mvcr.cz/archiv2008/dokument/migrace/zprava_02.pdf

2003, dostupné na:

http://web.mvcr.cz/archiv2008/dokument/migrace/zprava_03.pdf

2004, dostupné na:

<http://web.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2005/migrace04/zpravacs.pdf>

2005, dostupné na:

<http://web.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2006/migrace05.pdf>

2006, dostupné na:

<http://web.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/migrace06.pdf>
2007, dostupné na:
www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-migraci-za-rok-2007-pdf.aspx

VÝROČNÍ ZPRÁVA PORADNY PRO UPRCHLÍKY 2005, 2006, 2007,
Praha, Poradna pro uprchlíky, [cit. 2009-02-03].

2005, dostupné na: http://www.uprchlici.cz/ppu/docs/PPU_VZ_2005.pdf

2006, dostupné na: http://www.uprchlici.cz/ppu/docs/PPU_VZ_2006.pdf

2007, dostupné na: http://www.uprchlici.cz/ppu/docs/PPU_VZ_2007.pdf

LITERATURA

BURDOVÁ – HRADEČNÁ, Pavla. *Červené karty pro cizince bez pobytového oprávnění aneb regularizace zůstává velkým strašákem české migrační politiky.*

Dostupné na: <http://migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2069732>

BURDOVÁ – HRADEČNÁ, Pavla, ROZUMKOVÁ, Pavla, ROZUMEK, Martin. *Právo cizince bez pobytového oprávnění na respektování rodinného a soukromého života v hotelské zemi.*

Dostupné na: <http://migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2103576>

DODATKOVÝ PROTOKOL K ÚMLUVĚ O OCHRANĚ LIDSKÝCH PRÁV A SVOBOD

LAGANA, Giulia. *Základní hodnoty EU a neregulární migranti. Společné zásady integrace nebo nástroj vyloučení.*

Dostupné na: <http://migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1964480>

LISTINA ZÁKADNÍCH PRÁV EVROPSKÉ UNIE

LISTINA ZÁKLADNÍ PRÁV A SVOBOD

MEZINÁRODNÍ PAKT O HOSPODÁŘSKÝCH, SOCIÁLNÍCH A
KULTURNÍCH PRÁVECH

MEZINÁRODNÍ ÚMLUVA O PRÁVECH DÍTĚTE

www.migraceonline.cz

www.mkc.cz

www.mvcr.cz

www.opu.cz

www.picum.cz

www.upchlici.cz

SEZNAM ZKRATEK

ČvT.....	Člověk v Tísni, o. p. s.
IOM.....	International Organization for Migration
MKC.....	Multikulturní Centrum Praha
NROS.....	Nadace Rozvoje Občanské Společnosti
OAMP.....	Odbor Azylové a Migrační politiky
PICUM.....	Platform for International Cooperation for Undocumented Migrants
OPU.....	Organizace pro pomoc uprchlíkům
PPU.....	Poradna pro uprchlíky
R.O.S.....	Rotterdams Ongedocumenteerden Steupunt
SOZE.....	Sdružení občanů zabývajících se emigranty